

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет міжнародних відносин, політології та соціології

(повне найменування факультету)

Кафедра міжнародних відносин

(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

**«ЧИННИК ЗМУ В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ:
ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ТА ПРАКТИЧНІ ЗАГРОЗИ»**

**«The WMD factor in the context of the Russian Federation`s war against
Ukraine: political discourse and practical threats»**

Виконав(ла): здобувач(ка) денної форми навчання спеціальності 291 міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

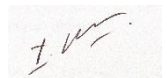
Освітня програма: міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

Марчук Софія Павлівна

(прізвище, ім'я, по-батькові здобувача)

Керівник д.політ.н., професор Коваль І.М

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

(підпис)

Рецензент канд.політ.н., доц. Сіновець П.А.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ 4 від 23.11. 2023 р.

Завідувач(ка) кафедри

Ольга БРУСИЛОВСЬКА

(підпис)

(прізвище,ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № _____

протокол № __ від ____ . ____ .20__ р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

Ольга БРУСИЛОВСЬКА

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Одеса 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3-6
Теоретичні засади дослідження.....	7-18
Розділ 1. Фактор ЗМУ в інформаційній війні	19-39
Розділ 2. Ядерний шантаж РФ.....	40-64
Висновки.....	65-67
Список посилань.....	68-75

ВСТУП

Темою нашої роботи є використання чинника зброї масового ураження як інструмента Російської Федерації у війні проти України. Ми будемо аналізувати використання цього фактору як важеля шантажу, провідного наратива кремлівської пропаганди та практичного виклика міжнародній системі безпеки у контексті триваючої російсько-української війни. *Актуальність теми* зумовлена безпрецедентним масштабом викликів міжнародній системі безпеці, що постали в результаті широкомасштабного вторгнення Росії в Україну.

Вперше після завершення «холодної війни» на світовому порядку денному постала практична загроза використання зброї масового ураження (далі – ЗМУ) на європейському континенті у повній відсутності механізмів, які могли б цьому запобігти. Міжнародна спільнота зіткнулась з практичною беспорядністю міжнародних організацій та інститутів та повною недієздатністю існуючого світового порядку, який так старанно прагнули зберегти останні десятиліття, перед відвертою агресією країни-члена Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй. Це підкреслює розбіжності між діяльністю наукових та політичних кіл в останні роки. Адже від моменту появи публікації тез доповіді начальника Генштабу ВС Росії Герасимова про «гібридну війну», навколо неї не вщухали дискусії іноземних науковців. У той же час важко назвати хоча б один дієвий інструмент чи механізм, створений міжнародними акторами за цей час для стримування агресивної російської політики. Таким чином, наукова актуальність питання не знаходила своєї практичної реалізації і вирішення у політичних актах.

Саме це підкреслює важливість аналізу поточної політики Російської Федерації в питанні використання ЗМУ та інструментів «гібридної війни» в контексті широкомасштабного вторгнення в Україну, реакції міжнародної спільноти на ядерний шантаж РФ та перспективи створення фактично

нового режиму нерозповсюдження ЗМУ. Останнє є особливо актуальним питанням для міжнародної спільноти у контексті відбудови системи міжнародних відносин після завершення російсько-української війни. Окремо слід підкреслити важливість дослідження для української політики. Адже розуміння засобів, підходів, які ворог використовує, за умов об'єктивного аналізу та дослідження може надати нам можливість конструювання механізмів протидії та захисту проти агресора.

Метою роботи є встановлення впливу фактору ЗМУ на міжнародну систему безпеки в контексті російсько-української війни.

Завдання: 1) аналіз поточної політики РФ у питанні використання засобів масового ураження як інструмента пропаганди та важеля шантажу під час війни в Україні; 2) аналіз реакції міжнародної спільноти на виклики, що постали у міжнародній системі безпеки в контексті триваючої російсько-української війни; 3) визначення перспектив створення нового режиму нерозповсюдження ЗМУ, з урахуванням загроз та досвіду війни в Україні.

Об'єктом нашого дослідження є міжнародна система безпеки у контексті виникнення нових викликів з використанням ЗМУ під час війни в Україні. *Предметом* дослідження є використання чиннику засобів масового ураження Російською Федерацією під час триваючого вторгнення в Україну.

Що стосується хронологічних рамок нашого дослідження, наразі це питання є важким для визначення. Початковою точкою нашого дослідження є початок російсько-української війни у 2014 році та розгортання «гібридної війни», роботи пропагандистського апарату Російської Федерації як для внутрішнього споживача, так і в міжнародному інформаційному просторі для формування власного інформаційного порядку денного. Також, значна увага у дослідженні приділяється аналізу наративів кремлівської пропаганди щодо загроз використання ЗМУ українською стороною, що розповсюджувались напередодні та вже на тлі повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Відносно кінцевої точки дослідження можемо

будувати лише прогнози. Оскільки тема нашої роботи залишається динамічною і незалежно від дати завершення війни в Україні залишиться актуальною та матиме свій розвиток.

Під час нашого дослідження, в контексті аналізу та визначення впливу використання Російською Федерацією чинника ЗМУ на міжнародну систему безпеки, ми спираємось на системний підхід. Що у свою чергу, дозволяє нам підслідити взаємодію різних політичних акторів в контексті триваючої війни в Україні, динаміку змін у системі міжнародних відносин у відповідь на появлення нових безпекових викликів та необхідності їхнього вирішення. Відносно вивчення та аналізу політики РФ відносно засобів масового ураження, способів їхнього використання як інструмента пропаганди для внутрішнього споживача і зовнішніх опонентів, та важеля шантажу також для останніх в нашому дослідженні ми використовували підхід кейс-стаді для поглибленого вивчення феномену політики та її реформування відносно контексту та оточувальних змін.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в дослідженні використання Російською Федерацією чинника ЗМУ, як інструмента «гібридної війни» в контексті повномасштабного вторгнення в Україну, розглядається як фактор, що звів унівець основи існуючої системи міжнародних відносин та режиму нерозповсюдження, протиставивши їм безпрецедентні безпекові виклики, до яких система є уразлива.

Дослідження розподілено за трьома розділами, включно з розділом щодо теоретичних засад нашої роботи. Першим є розділ «ЗМУ та кремлівська пропаганда: нова глава гібридної війни Російської Федерації», його метою є висвітлення наративів російської пропаганди та політичного дискурсу щодо використання Україною низки засобів масового ураження як потенційної зброї проти Російської Федерації. Зокрема, розглядається використання чинника ЗМУ як інструменту інформаційної війни, яку РФ веде проти України та її держав-партнерів. Другим є розділ нашої роботи, присвячений стратегії використання РФ ядерного чинника. Його мета

полягає в аналізі того як російське керівництво використовує чинник ЗМУ як важель шантажу по відношенню до міжнародних партнерів України та, зокрема їхньої реакції на безпекові виклики, навмисно створені росіянами. У цьому розділі окрема увага приділяється окупованій Запорізькій АЕС, поточному стану режиму нерозповсюдження ядерної зброї у зв'язку з безпековими викликами, створеними в контексті російсько-української війни. Слід за цим, наприкінці ми переходимо до висновків за результатами нашої наукової праці.

Загалом наша робота складається з 3 розділів, включно з присвяченим теоретичним засадам дослідження, та 75 сторінок.

ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наша робота, присвячена сучасним подіям та викликам, що виникли в контексті використання чинника ЗМУ Росією під час розгорнутої нею війни проти України, особливо вже на тлі повномасштабного вторгнення держави-агресора у лютому 2022 року. Триваюча війна в Україні та безпосереднє сьогоденний розвиток подій робить особливо актуальним дослідження проблеми використання РФ чинника ЗМУ. В контексті нашої роботи окрім аналізу впливу політики Росії у порушеній галузі, окрема увага приділяється перспективам та майбутньому існуванню режиму нерозповсюдження зброї масового ураження.

Враховуючи вищенаведене, в рамках нашої роботи, досліджуючи чинник ЗМУ в контексті російсько-української війни ми спираємось на теоретичну школу неореалізму, або як її ще називають, структурного реалізму. Оскільки, саме школа неореалізму в міжнародних відносинах надає особливу теоретичну перспективу, яка може бути корисною під час аналізу сучасних кейсів у світовій політиці. Більше того, з 20-го століття неореалізм був і залишається однією з найбільш впливових та популярних серед дослідників теорій міжнародних відносин, до якої звертаються під час аналізу сучасних подій міжнародних відносин.

Основоположниками неореалізму в міжнародних відносинах є Кеннет Уолца і Джон Міршаймер. У 1979 році була опублікована книга Кеннета Уолца «Теорія міжнародної політики», яка стала «наріжним камінцем» неореалізму. В ній наводяться основні положення теорії, на які ми маємо звернути увагу. Першою є концепція міжнародної анархії. Уолтс стверджує, що міжнародна система характеризується анархією, тобто наразі в міжнародній системі відносин немає вищої влади над державами, яка б могла забезпечити виконання правил і норм для всіх. У свою чергу, це призводить до створення системи самопомоги, згідно з якою держави

повинні покладатися на власні сили та ресурси для забезпечення своєї безпеки та виживання. Це допущення особливо важливо в контексті нашої роботи та проблем, які ми розглядаємо в ній.

Іншим положенням, до якого звертається Уолц є важливість структури. Він підкреслює її вагомість у формуванні поведінки держави в міжнародній системі відносин. Уолц стверджує, що розподіл влади між усіма державами та структура міжнародної системи мають значний вплив на поведінку держави. Адже кожна держава прагне максимізувати свою владу порівняно з іншими державами, і ця гонитва за владою та боротьба створює стан постійної конкуренції та конфлікту в міжнародній системі відносин.

Наступним нововведенням Уолца на відміну від традиційних реалістів є розрізнення трьох рівнів аналізу: рівні особистості, держави та міжнародної системи. Він стверджує, що рівень міжнародної системи є найважливішим для розуміння поведінки держави, оскільки він визначає контекст, у якому діють держави. Важливим, але не новим положенням неореалізму є баланс сил. Уолц вважає, що держави будуть балансувати одна проти одної, щоб запобігти тому, щоб будь-яка одна держава стала надто сильною, і що ця поведінка постійної протидії допомагає підтримувати стабільність міжнародної системи відносин і запобігати конфліктам.

Таким чином, робота Уолца заклала основи неореалізму, запропонувавши нову форму аналізу міжнародних відносин та підкресливши роль структури та розподілу влади у формуванні поведінки держави в міжнародній системі.

Іншим видатним неореалістом і доволі одіозним науковцем називають Джона Міршаймера. Він відомий своєю теорією «наступального реалізму», згідно з якою поведінка всіх держав керована бажанням самостійно забезпечити свою безпеку та вплив, через що вони вдається до агресивних дій, конфліктів та війн, щоб досягти цієї мети. Як і Кеннет Уолц, Міршаймер

також наголошує на важливості впливу балансу сил на формування поведінки держави та запобігання війні.

На додаток до цього науковець скептично ставиться до ефективності та здатності міжнародних інституцій, таких як ООН, запобігати війні та сприяти миру. Він стверджує, що ці інститути часто неефективні і що вони не можуть подолати фундаментальні проблеми безпеки, які керують поведінкою держави (John J. Mearsheimer, 1994). Оскільки, в нашій роботі ми окремо розглядаємо вагомість діяльності міжнародних інститутів з сприяння встановленню миру та забезпечення безпеки міжнародної спільноти, ці положення Міршаймера залишаються актуальними для нас.

Важливим в контексті нашої роботи є погляд Міршаймера на роль ядерної зброї. Згідно з його думкою, ядерна зброя має стабілізуючий ефект, оскільки вона стримує держави від агресивної поведінки, яка може призвести до ядерної війни. Цю позицію він поширює і на відмову України від свого ядерного арсеналу. Зокрема, із початком війни в Україні в 2014 році Міршаймер стверджував, що збереження Україною ядерної зброї могло запобігти військовій агресії РФ проти неї. Окремо слід зазначити, що Міршаймер відомий своїми оцінками війни в Україні, а саме звинуваченнями країн Заходу у сприянні розгортанню війни в Україні та провокуванні агресії РФ (John J. Mearsheimer, 2014).

Іншим значним вченим у галузі міжнародних відносин, який зробив свій внесок до розбудови теорії неореалізму є Баррі Бузан. Деякі з основних ідей, пов'язаних з роботою Бузана, включають:

- регіональні комплекси безпеки. Бузан розробив концепцію регіональних комплексів безпеки, яка включає групу держав, що поділяють спільний набір проблем безпеки та є взаємозалежними один з одним в питанні її забезпечення (Buzan&Wæver, 2003). Ця концепція підкреслює важливість регіональної динаміки у забезпеченні співпраці у сфері безпеки

та широко використовується у вивченні регіональних конфліктів.

- безпека як багатовимірна концепція. Бузан стверджує, що безпека є багатовимірною концепцією, яка охоплює не лише військові загрози, а й економічні, соціальні та екологічні загрози. Це ширше розуміння безпеки мало вплив на формування вивчення безпеки та допомогло підкреслити взаємозв'язок різних аспектів міжнародних відносин. Це положення є особливо актуальним в контексті дослідження російсько-української війни, в рамках якої ми зіткнулись вже з наявністю загроз екологічній безпеці, енергетичній, соціальній тощо.
- роль міжнародних інституцій. Відмінною від інших неореалістів є оцінка Бузана впливу міжнародних інституцій. Він стверджує, що інституції допомагають керувати та пом'якшувати конфлікти, забезпечуючи форум для переговорів і співпраці, і що вони можуть допомогти зміцнити довіру та впевненість між державами. Важливо враховувати це положення як аргумент, наприклад, у відповідь на погляд Міршаймера, про сьогоденну неефективність міжнародних організації у забезпеченні миру та безпеки, вирішенні конфліктів.
- поява глобального суспільства. Бузан також писав про появу глобального суспільства, яке стосується зростаючого взаємозв'язку людей і спільнот у всьому світі. Він стверджує, що ця тенденція створює нові можливості для співпраці та вирішення проблем, але також створює нові виклики та ризики. Ця ідея важлива для нас в контексті розгляду розгорнутої РФ інформаційної війни проти України в соціальних мережах та

ЗМІ, та відповідно її впливу на формування громадської думки щодо війни в Україні.

Загалом праці Бузана підкреслюють важливість використання багатовимірного та регіонального підходу до вивчення міжнародних відносин і підкреслюють роль інституцій та глобального суспільства у формуванні міжнародної політики.

Таким чином, ми можемо дійти висновку, що теоретична школа неореалізму є актуальною в рамках нашого дослідження через низку причин. По-перше, неореалізм забезпечує чітку основу для розуміння поведінки держав у міжнародній системі. Підкреслюючи роль розподілу впливу та влади і структури системи міжнародних відносин, неореалізм дозволяє науковцям робити чіткі та перевірені прогнози щодо поведінки держави.

По-друге, неореалізм був підтриманий значною кількістю емпіричних досліджень. Багато досліджень показали, що співвідношення сил є ключовим фактором у формуванні поведінки та діяльності держави. У зв'язку з чим, держави часто вдаються до балансування з метою запобігання тому, щоб будь-яка держава стала надто сильною. Важливо також підкреслити, що неореалізм також використовувався для пояснення широкого спектру явищ у міжнародних відносинах, від спалаху війн до утворення союзів. Що теж дозволило нам розширити коло нашого дослідження в рамках однієї теорії.

По-третє, неореалізм вплинув на формування ширшої дискусії про природу міжнародних відносин. Підкреслюючи роль структури міжнародної системи та сили, неореалізм кинув виклик традиційній теорії реалізму, згідно з якою держави є основними учасниками міжнародних відносин і що їхня поведінка керується виключно їхніми власними інтересами. Так провідні дослідники неореалізму приділяють значну увагу

розгляду саме структури міжнародного середовища як фактору, що сьогодні значно зумовлює діяльність держав, впливає на питання війни та миру.

Загалом вплив неореалізму на міжнародні відносини відображає його здатність забезпечити чітку та перевірену структуру для розуміння поведінки держав у міжнародній системі. Хоча це не єдина теорія, яку використовують дослідники міжнародних відносин, вона залишається широко вивченою та впливовою точкою зору на дослідження міжнародної політики.

Також, в рамках нашої наукової праці серед методологічних інструментів ми використовували метод кейс-стаді. Загально вважається, що спочатку метод кейс-стаді був впроваджений у медичних дослідженнях у ХІХ столітті і потім став широко поширеним у різних галузях науки, таких як соціологія, психологія, освіта, бізнес та ін. В академічному середовищі кейс-стаді стали широко використовуватися в середині ХХ століття вчені прагнули до більш глибоких та деталізованих підходів до вивчення складних питань та проблем. З того часу цей метод став одним з найбільш популярних та ефективних способів дослідження різних явищ у їхньому природному контексті.

Кейс-стаді, також відомий як метод дослідження конкретного випадку, є підходом, який забезпечує більш всебічне і глибоке вивчення певного об'єкта, процесу або явища в його реальному середовищі. Цей метод забезпечує можливість набути детального і багатопланового розуміння питання, процесу або явища. Кейс-стаді може базуватися на реальних ситуаціях або бути гіпотетичним, що часто використовується для дослідження складних і багатогранних питань, які важко вивчити з використанням інших методів. В контексті нашої праці здається влучним надання наступного визначення методу «кейс-стаді», надане політологом Геррінгом :

Кейс-стаді – це вивчення феномена обмеженого у просторі і аналізованого у певний період або протягом деякого періоду часу для

виведення загальних закономірностей у рамках глибинного дослідження одиничної ситуації з метою розуміння ширшого класу подібних випадків (Gerring, 2004).

Згідно з цим у нашій роботі ми і звернулись до методу кейс-стаді. Оскільки, досліджуючи стратегію Російської Федерації з використання чинника ЗМУ у нашій праці ми звертаємось безпосередньо до тих випадків, практичних кроків її політики, коли можливість використання зброї масового ураження ставала інструментом стратегії РФ з шантажу та залякування опонентів. Реальні випадки використання російською пропагандою та керівництвом загроз ЗМУ у своїй інформаційній війні і як практичного виклику міжнародній безпеці дають нам змогу дійти висновків щодо загальних закономірностей використання Росією чинника ЗМУ в контексті війни проти України.

Окрім цього, слід зазначити дві особливі переваги використання методу кейс-стаді у дослідженнях, присвячених міжнародним відносинам: можливість застосування результатів дослідження для подальших досліджень іншими вченими та те, що метод дозволяє вивчати феномен, який як правило, є актуальною науковою проблемою, що не володіє достатньою вивченістю на момент дослідження.

Перша перевага ґрунтується на тому, що кейс-стаді є першим етапом у загальному процесі дослідження, найбільш застосовний до генерації гіпотези, після чого за використання інших методів є можливим перейти до тестування гіпотези у подальшому, у тому числі іншими спеціалістами у порушеній темі. Інша перевага полягає у тому, що кейс-стаді дозволяє нам вивчати якийсь предмет або процес в його реальних умовах, що відповідає нашій потребі дослідити динамічну проблему використання Росією чинника ЗМУ в умовах триваючої війни в Україні. Особливо з урахуванням обмеженої вивченості проблеми сучасними науковцями на сьогодні.

Для об'єктивності маємо зазначити, що попри свою популярність метод кейс-стаді має і свої недоліки. Серед яких, зокрема і те, що кейс-стаді

має тенденцію до верифікації суб'єктивної позиції дослідника, поставленої на етапі побудови цілей і завдань дослідження. Тобто, нерідко дослідником обираються ті кейси, що можуть підтверджувати його власну гіпотезу та слугувати їй підкріпленням. Іншим недоліком може бути те, що загальне, незалежне від контексту теоретичне знання інколи є цінніше, ніж конкретне, залежне від контексту практичне знання як у разі кейс-стаді. Оскільки метод більше зосереджений на дослідженні окремих практичних випадків.

Характеристика наукової розробки проблеми. У першу чергу, слід зауважити, що проблема використання Російською Федерацією чинника зброї масового ураження в контексті триваючої війни в Україні є критично актуальною та динамічною темою. Подій, які безпосередньо мають відношення до проблеми нашого дослідження відбуваються майже не щоденно, що у певній мірі ускладнює об'єктивну роботу та оцінку події, оскільки не залишає часу на перспективний огляд. Через це у нашій роботі більша частина джерел, на які ми спираємося складають не аналітичні статті науковців, монографії чи праці, а здебільшого джерела, що містять практичні факти, а також виступи та висловлювання перших осіб держав, що дотичні до війни в Україні, або міжнародних організації [37, 47], як голови Міжнародного агентства з атомної енергії [25,26]. Слід також підкреслити, що з метою уникнення упередженості та необхідності надання об'єктивних оцінок у роботі використовуються здебільшого публікації іноземних видань, а не вітчизняних.

Загалом, джерела нашої наукової праці можливо розділити за двома групами відповідно до кола тем, яких вони стосуються і які ми розглядаємо у розділах нашої роботи. У зв'язку з цим, до першої групи ми наведемо джерела, які аналізують використання Російською Федерацією чинника зброї масового ураження як інструменту її інформаційної війни. Ці роботи розглядають як самі наративи російської пропаганди про виклики, пов'язані зі ЗМУ, фейки щодо її використання Україною, так і шляхи просування російською стороною цієї інформаційної стратегії. До цієї групи відносяться

як аналітичні статті відомих міжнародних видань *Politico Magazine*, *Foreign Affair*, *Anadolu Agency*, *Reuters* [9,17,18, 10, 28], так і українські інтернет-видання, як наприклад *Детектор Медіа* [2,13,], що висвічує міжнародний інформаційний простір та, зокрема, аналізує інформаційну війну Росії проти України, розглядаючи міфи російської пропаганди. Використання цих джерел є корисним для роботи як у сенсі збору статичних даних, наприклад щодо кількості медіа-ресурсів через які російська пропаганда просуває свій дискурс та власне бачення передумов та контексту війни в Україні, так і для наведення критичного огляду того, що саме РФ пропонує міжнародній спільноті. Тобто, як російський медіа-ресурс генерував та продовжує сьогодні створювати власну умовну картинку протистояння з Україною, США та країнами-членами НАТО, і що насправді ми можемо бачити на практиці.

Відповідно із другим розділом, присвяченому стратегії ядерного шантажу Російської Федерації, ми можемо відокремити другу групу джерел. Оскільки, у цьому розділі ми звертаємось безпосередньо до кроків, здійснених російським керівництвом, з реалізації стратегії залякування опонентів загрозою використання ядерної зброї, розробок новітніх видів озброєння, руйнування існуючих міжнародних угод та домовленостей у галузі ядерного нерозповсюдження доцільним було в рамках нашого дослідження спиратись на прямі промови російського керівництва та перших осіб Російської Федерації, наведені у перекладі іноземними виданнями. Водночас із тим, в рамках цього розділу ми беремо до уваги аналітичні статті міжнародних видань *The New York Times*, *The Guardian*, *POLITICO* [30, 33, 34, 42, 51, 52] тощо, аби мати змогу проаналізувати погляд тієї сторони міжнародного суспільства, на яких зокрема і спрямовані промови російського естаблішменту щодо ядерної стратегії РФ. Окремо для розуміння нормативних основ, які містять базові терміни та виклики згідно з якими Російська Федерація розбудовує свою політику ядерного шантажу, ми проаналізували воєнні доктрини РФ [47].

До окремої групи праць, з якими ми працювали при складанні нашої дослідницької роботи, слід віднести аналітичні статті провідних науковців, що вивчають безпосередньо ядерну стратегію РФ та її зовнішню політику. Так, в рамках другого розділу для аналізу використання Росією механізму «червоних ліній», ядерних сигналів в інформаційній війні проти опонентів, ми звернулись до робіт очільника Одеського центру нерозповсюдження ядерної зброї при Одеському національному університеті ім. І. І. Мечникова, доцента Факультету політології, соціології та міжнародних відносин зазначеного університету П. Сіновець [44, 45], та також статей директора Євразійської програми нерозповсюдження в Центрі досліджень нерозповсюдження Джеймса Мартіна (CNS), Хани Ноте, у якій вона досліджує використання ядерного чинника у дебатах російських популярних про-кремлівських, і не тільки, дослідників та журналістів [35,36]. Також, під час аналізу сьогоденної реалізації РФ своєї ядерної стратегії стримування країн-партнерів України, зокрема безпосередньо Сполучених Штатів та Європи, були залучені статі, наприклад, Олександра Габуєв, директора центру Carnegie Russia Eurasia, та публікації Р. Меллена, А. Троїновського та В. Гопкінс для видання The New York Times [19, 33, 51], робота наукового співробітника з оборонного та військового аналізу Міжнародного інституту стратегічних досліджень Т. Райта щодо останніх випробувань Росією новітніх балістичних та крилатих ракет [54].

Таким чином, для нашої наукової роботи ми розділили групи джерел та літератури відповідно до проблем, які ми розглядали та досліджували у розділах праці. Відносно ступеню вивченості нашої теми, слід зазначити, що її динамічність все ще залишає простір для вивчення сучасним науковцям. Наразі більшість робіт, присвячених тому як Російська Федерація використовує чинник зброї масового ураження полягає в описі фактів, практичних кроків, здійснюваної РФ політики без огляду глибинного значення цієї стратегії для міжнародної системи безпеки у довгостроковій перспективі. Більшість тез, запропонованих у нашій роботі,

зокрема щодо неефективності діяльності міжнародних організацій у вирішенні питань війни та миру, міжнародної безпеки або руйнування Росією системи міжнародних відносин, що існувала з часів «холодної війни» і через це незрозумілість майбутнього світового порядку, є питаннями актуальними та динамічними. Вочевидь, війна в Україні у великій мірі вже стає поштовхом для подальшого вивчення науковцями перспектив створення нової міжнародної системи безпеки з урахуванням наявних викликів, що постали в ході цієї війни, зокрема і у галузі нерозповсюдження зброї масового ураження та інформаційних загроз.

Щодо категоріального апарату нашого дослідження, нам слід надати трактування наступним категоріям:

1. Режим нерозповсюдження – набір взаємопов'язаних угод, договорів, домовленостей, механізмів перевірки, міжнародне співтовариство створило для подолання ризиків розповсюдження зброї масового ураження. Режим включає компоненти, які стосуються ядерної, хімічної та біологічної зброї, систем доставки ракет, а також обладнання, матеріалів і технологій, необхідних для виробництва такої зброї.
2. Пропаганда - це форма комунікації, спрямована на маніпулювання переконаннями, ставленням або поведінкою людей у необхідному напрямку. Це часто передбачає використання прийомів переконання, таких як емоційні заклики, перебільшення, вибіркова презентація інформації та інші тактики, спрямовані на вплив на сприйняття та думки людей. Пропаганда зазвичай використовується в політичних кампаніях, рекламі та інших формах масової комунікації, і вона може використовуватися як з позитивною, так і з негативною метою. Термін «пропаганда» часто має негативний відтінок, оскільки він асоціюється з використанням оманливих або маніпулятивних методів для досягнення певної мети чи мети.
3. Дезінформація — це неправдива, неточна або така, що вводить в

оману інформація, навмисно створена, представлена та поширена, тоді як «дезінформація» — це неправдива або неточна інформація, яка поширюється несвідомо та не поширюється з наміром ввести в оману громадськість (Wardle&Derakshan, 2017).

4. Дискурс – сукупність висловлювань, що циркулюють в соціумі (Лукіна, 2021). Мета політичного дискурсу полягає в освоєнні та утриманні влади за допомогою поширення конкретної системи ідеологічних поглядів. Цей процес реалізується за допомогою комунікативного впливу, який може бути явним чи неявним, на когнітивну сферу цільової аудиторії, що включає електорат (Голубовська, 2016).

Розділ 1. ФАКТОР ЗМУ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ

«Коли імперія нападає, вона виставляє себе жертвою» (*Timothy Snyder: Playing the Victim*, 2023). Ця цитата пролунала на засіданні Ради Безпеки ООН у березні 2023 року від історика, професора Єльського університету Тімоті Снайдера і важко знайти більш влучну фразу для оцінювання «гібридної війни» РФ проти України.

Від початку російської агресії проти України у 2014 році Росія надавала особливу увагу розвитку інформаційної зброї Кремля. Це працювало як всередині самої країни, так і на зовнішній арені. У 2014 році в Росії вже існувала централізована та абсолютно контрольована система ЗМІ, якій підпорядковувались зокрема і найбільші інформаційні агентства та телевізійні компанії. Більшість інформаційних ресурсів працювала за рахунок державного фінансування, що у свою чергу дозволяло контролювати російській владі фактично все інформаційне поле. Відсутність опонентів, які б могли змагатись с кремлівською пропагандою, таких як вільні ЗМІ, незалежні журналісти, регулювалась обмежувачими свободу слова законами. Ще у 2012 році був прийнятий перший «Закон про іноземних агентів». З тих пір його було розширено та посилено, щоб охопити некомерційні організації, засоби масової інформації та окремих громадян Росії, включаючи журналістів та активістів (*Russian parliament votes*, 2022). Так російською владою було створено власну пропагандистську машину, яка роками будувала «паралельну реальність» не лише для росіян, а й для багатомільйонної аудиторії російськомовного простору минулих радянських республік, що стало яскраво зрозуміло вже на тлі російського вторгнення на Донбас, де пропагандистські наративи про «Новоросію» та спільне минуле (Roosenbeek, 2019) використовувались для виправдання окупації територій суверенної України та воєнних злочинів.

Іншим інструментом націленим на міжнародну спільноту стала глобальна мережа телевізійного мовлення Russia Today (RT), яка стала головним рупором зовнішньої пропаганди Кремля, адже транслювалась по

всьому світу багатьма мовами та мала цілу низку підпорядкованих телевізійних каналів та інформаційних ресурсів, серед яких RT English, RT Germany, Sputnik, RT France, RT Spanish та інші (Центр стратегічних комунікацій, 2022). Станом на вересень 2021 року за даними представників «SimilarWeb», провідної компанії у сфері інформаційних технологій, сайт каналу – RT.com – відвідали 136 млн осіб (*Analytics Stats*, 2023). Важливо підкреслити, що саме Russia Today стала однією з перших платформ, через яку РФ почала розповсюджувати серед міжнародної аудиторії міфи про виробництво біологічної зброї на території України в американських біологічних лабораторіях, про русофобію та Революцію гідності як «військовий переворот здійснений за підтримки Заходу» (*News Guard Technologies*, 2022). Особливо тиск російської пропаганди став відчутний на тлі розгортання війни проти України, що ще раз підтверджує цитату, наведену на початку цього розділу.

На початку повномасштабного вторгнення в Україну стало очевидним, що діяльність російської пропаганди мала значний вплив навіть у найрозвиненіших країнах Заходу. Згідно з дослідженням проведеним Європейською Комісією у квітні 2022 року, хоча 78% європейських громадян погоджувалися, що російська влада несе відповідальність передусім за війну в Україні, 17% однозначно не вважали Росію відповідальною. Ця кількість також сильно відрізняється в країнах ЄС, причому набагато вищі цифри в наступних країнах Кіпрі (51%), Болгарії (46%), Греції (45%), Словенії (39%), Словаччині (36%) та Угорщині (34%). (Європейська Комісія, 2022). Відповідно до даних наведених у статті Організації економічного розвитку та співпраці (2022), більше половини французів вважають, що принаймні одне пояснення причин війни, яке просуває російський уряд, є правдивим.

Помітною ефективністю кремлівська пропаганда відрізняється і за межами країн Європейського Союзу. До вторгнення Росії в Україну RT en Español був другим за популярністю іспаномовним каналом на платформі

«YouTube» (за кількістю передплатників) з 5,95 мільйонами передплатників.

Станом вже на квітень 2022 року, через 2 місяці після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, RT en Español був третьою за популярністю сторінкою з іспаномовною інформацією про події в Україні в мережі Twitter, який найбільше поширювався, випереджаючи місцеві джерела новин, а також міжнародні видання, такі як BBC і CNN (Associated Press, 2022). Напередодні війни російський уряд через контрольовані ним засоби масової інформації поширив 1600 іспаномовних публікацій, присвячених Україні. Ці публікації зібрали близько 173 200 залучень (уподобань, поширення та коментарів), що склало 40% залучень на іспаномовний контент про події в Україні. Зазначені публікації були джерелом низки пропагандистських міфів Кремля, у яких стверджувалось, що конфлікт навколо України міг бути заходом, щоб стимулювати продажі зброї, і що Сполучені Штати організували кампанію дезінформації, щоб намалювати Росію агресором (Detsch, 2022). Ця інформаційна компанія у свою чергу значно вплинула на формування суспільної думки щодо війни в Україні на користь РФ.

Таку саму інформаційну кампанію російські ЗМІ запустили і на Близькому Сході та в Африці. Незабаром після вторгнення Росії в Україну частота публікацій RT Arabic і Sputnik Arabic у Twitter зросла на 35% і 80% відповідно, а відоме інформаційне агенство ТАСС відкрило свої філіали в Нігерії, Сенегалі та Ефіопії (Організація економічного розвитку та співпраці, 2022). Головною метою кампанії знову таки було розповсюдження фейків про Україну та створення дискурсу про те, що насправді жертвою цієї війни є Росія.

Важливо звернути увагу на популярність наративів, які просували російські ЗМІ, адже вони безпосередньо маніпулюють чинником використання зброї масового ураження. Три з шести найпопулярніших твітів RT Arabic у період 3-12 березня 2022 року поширювали

конспірологічні теорії Міноборони Росії щодо секретних біологічних лабораторій, розроблених США в Україні. Це все також підкріплювалось нарративами про «колективний Захід», який розв’язує війни, втручається в внутрішні справи країн та несе нестабільність в міжнародній політиці, що, у свою чергу, резонувало с аудиторією країн Близького Сходу та Африки (Janadze, 2022).

Таким чином, ми бачимо, що інформаційна кампанія Росії проти України та її міжнародних партнерів розпочалась ще до повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року. Діяльність проросійських пропагандистських ресурсів охопила не просто країни, а цілі контенти, створивши багатомільйонну аудиторію запаморочену неправдивими міфами та вірою у невинність країни-агресора. Вона також підмінила цілі поняття і терміни, на своїх ресурсах РФ називає війну в Україні виключно «спеціальною воєнною операцією» або «конфліктом навколо України». Все це разом було покликано створити для всього світу свій варіант розвитку подій, за яким Росія не агресор, а жертва агресії «України і колективного Заходу», та заручиться міжнародною підтримкою на тлі російсько-української війни.

Для цього РФ роками розширювали свій арсенал інформаційної зброї, який відповідав би новим технологічним реаліям. Разом з традиційними засобами масової інформації РФ почала звертатись до нових інструментів в соціальних мережах, створюючи низку фейкових і штучних облікових записів, ботів, проплачених інтернет-тролей, через яких публікуються маніпулятивні, неправдиві, підбурливі повідомлення в чатах соціальних мереж, коментарях новин. Так, наприклад, Уряд Великої Британії, виявив, що популярні користувачі онлайн-платформи «ТікТок» отримували гроші за поширення проросійських нарративів у мережі. Вони поширювали справжні повідомлення від реальних користувачів соціальної мережі, які відповідали нарративам Кремля – очевидно, щоб уникнути заходів платформ

соціальних мереж, які використовуються для боротьби з дезінформацією (The Guardian, 2022).

Для дезінформаційних компаній владою РФ використовувались і власні сторінки в соціальних мережах. Наприклад, 75 російських урядових облікових записів у Twitter із 7,3 мільйонами підписників, які отримали 35,9 мільйонів ретвітів, 29,8 мільйонів уподобань, написали 1157 твітів у період з 25 лютого по 3 березня 2022 року. Близько 75% публікацій стосувалися України, а саме нарративам, що ставлять під сумнів статус України як суверенної держави, привертають увагу до ймовірних військових злочинів інших країн і поширюють теорії змови, зокрема і про діяльність біологічних лабораторій США на території України (Thompson, Graham, 2022).

Таким чином, ми бачимо, що в контексті російсько-української війни соціальні мережі мають ключову роль у поширенні дезінформації, маніпулюванні громадською думкою та просуванні невірних пропагандистських нарративів.

Тепер, коли ми ознайомлені з арсеналом інформаційної зброї РФ, можемо звернутись безпосередньо до того яку роль чинник ЗМУ займає в інформаційній політиці росіян. Тому далі ми розглянемо нарративи, які російські пропагандистські ЗМІ вигадували та поширювали відносно виробництва та намірів використання Україною біологічної, хімічної та ядерної зброї проти населення Російської Федерації, з якою метою така інформаційна кампанія проводилась та наскільки тези звинувачень російської пропаганди відповідають реальності.

Однією з ключових тем, навколо якої з початку війни огорталась російська пропаганда, стала конспірологічна теорія про діяльність фінансованих урядом Сполучених Штатів Америки біологічних лабораторій в Україні, які виробляють біологічну зброю. Ще на початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну генерал-лейтенант Ігор Кирилов, командувач військами радіаційного, хімічного та біологічного захисту Росії під час свого брифінгу заявив, що Російська Федерація володіє

більш ніж 20 000 документами, які підтверджують, що Пентагон використовував біологічні лабораторії в Україні для виробництва небезпечних патогенів та зброї масового ураження та її тестування на мешканцях України та інших сусідніх до РФ держав (Наместнік, 2023). У той же час, із заявою виступив постійний представник РФ у штаб-квартирі ООН в Женеві Геннадій Гатілов, стверджуючи, що російська сторона не отримала з боку України належної відповіді, яка б відкрила справжній характер взаємодії Пентагона та його українських партнерів у сфері військової біологічної діяльності.

Вже після повномасштабного вторгнення РФ в Україну росіяни ініціювали засідання Ради безпеки ООН з метою обговорення діяльності біологічних лабораторій на території України, замість спрямування механізму формальної скарги, передбаченої статтею VI Конвенції про біологічну зброю. Використання механізму скарги, у свою чергу, дозволило би провести офіційне розслідування з боку Ради Безпеки ООН. Факт того, що РФ, як підписант вищезазначеної Конвенції, має можливість використання міжнародних механізмів перевірки та запобігання розробці біологічної зброї, не звернулась до них, а прибігла до скликання засідання Радбезу та нарад держав-учасниць Конвенції, свідчить про маніпулятивний характер діяльності рф відносно загроз зброї масового ураження.

Таким чином, користуючись конспірологічною теорією про біологічні лабораторії як приводом, для ліквідації загрози безпеці своїх громадян, російська влада нібито була вимушена превентивно розпочати «спеціальну воєнну операцію» проти України і в її перші дні нанести авіаційні удари по містам України, де за їх інформацією знаходилась ці лабораторії.

До підтримки цього нарративу приєдналися і китайські партнери РФ. Спікер Міністерства закордонних справ КНР виступив із заявою та закликав США бути відкритими, прозорими та відповідальними у звітності про свою військову біологічну діяльність за кордоном, та натякаючи на ухиляння Сполучених Штатів від виконання Конвенції про заборону розробки,

виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсинної зброї та про їх знищення (КБТЗ) (Khalique R., 2022). Конспірологічна теорія набула розголосу і в засобах масової інформації КНР. Один з найвідоміших засобів масової інформації Китаю, газета Global Times, у березні 2022 року опублікувала статтю з посиланнями на заяви Міністерства оборони Російської Федерації, які стверджували, що біолабораторії в Україні працюють над створенням механізму «прихованої передачі смертельних патогенів» і проводять експерименти зі зразками коронавірусу кажанів (Hui&Xin, 2022).

Для уряду Китаю створена росіянами теорія з розповсюдження США та Україною смертельних вірусів та біологічної зброї з'явилась дуже вчасно. По-перше вона дозволила китайській владі відвести від себе звинувачення у навмисному створенні вірусу Sars-Cov2, що спричинив пандемію вірусу по всьому світу на початку 2020 року, та продемонструвати, що якщо Вашингтон здатний розробляти біологічну зброю таємно безпосередньо на території країни-сусіда РФ, чому тоді виключати ймовірність розробки Сполученими Штатами небезпечного вірусу в їхній лабораторії на території іншої держави? По-друге, через просування та підтримку цієї теорії Китай став на один бік зі своїми російськими партнерами, схвалив вторгнення російської армії в Україну та чітко окреслив свою позицію у конфлікті.

Але російська теорія дезінформації знайшла прихильників і в самих Сполучених Штатах. Послідовники QAnon, теорії змови, яка стверджує, що Трамп рятує Сполучені Штати від сатанинської групи педофілів, були одними з перших, хто виправдав вторгнення в Україну спробою Росії знищити небезпечні військові лабораторії та спричинили бурну дискусію з цього приводу в соціальних мережах серед прихильників конспірологічних теорій (Seibt, 2022).

Що стосується реакції «обвинувачуваних» та загальної міжнародної спільноти, то вона була однозначною. На початку березня Президент України, Володимир Зеленський виступив із спростуванням обвинувачень

щодо військової біологічної діяльності на території України та відповідно сумісної розробки біологічної зброї разом з Пентагоном. Президент США Джо Байден також приєднався до цих заяв, назвавши звинувачення президента РФ «несправедливими» та давши особисту гарантію відсутності хімічної та біологічної зброї як в США, так і в Європі (Pilkington&Olapido, 2022).

Важливо також звернути увагу на те як відповіли на обвинувачення РФ міжнародних організацій. Ще на початку березня 2022 року, згодом після початку широкомасштабного вторгнення в Україну, за ініціативи РФ відбулось засідання Ради Безпеки ООН, яке розглянуло питання біологічних лабораторій США на території України. Під час засідання Верховний комісар ООН з питань роззброєння Ізумі Накаміцу підтвердила, що ООН не знала про будь-які програми біологічної зброї в Україні і не має доказів про порушення Україною КБТЗ. У той же час, у Всесвітній організації охорони здоров'я (ВООЗ) заявили, що не знають про дії України, які порушують будь-які міжнародні угоди, включаючи Конвенцію про заборону біологічної зброї. У вересні 2022 року, на 7-му місяці російської агресії проти України, відбулась консультативна наради держав-учасниць Конвенції про заборону біологічної та токсинної зброї.

Під час наради представниками РФ знову порушувалось питання виробництва Україною біологічної зброї, і ця спроба знову спіткала невдача. В рамках засідання росіяни звернулись по до Статті V Конвенції, яка передбачає консультації членів один з одним з метою вирішувати всі питання, що стосуються виконання положень КБТЗ. За результатами засідання, через відсутність фактичних доказів порушення Україною положень Конвенції, жодного рішення прийнято не було. Проте протягом року з початку агресії проти України Росія продовжує свою кампанію з обвинувачень України, використовуючи Раду Безпеки ООН як платформу для своїх публічних виступів, просуваючи резолюції щодо перевірки військово-біологічної діяльності США в Україні.

Маніпулятивне використання агресором основних міжнародних організацій, які протягом десятиліть залишаються «наріжним камінням» існуючої системи міжнародних відносин, у свою чергу також створює виклики міжнародній системі безпеці. Адже, чи є справедливою система, в якій агресор має не лише право активної участі та просування власних наративів, але й право голосувати та блокувати рішення більшості.

Таким чином, ми розглянули як Російська Федерація створила та використовує конспірологічну теорію про ЗМУ в Україні у пропагандистських цілях. Що насправді стоїть за цим наративом в реальності?

Ці заяви ґрунтуються на спотворенні інформації про Програму зменшення біологічної загрози Міністерства оборони США (далі – Програма), яка співпрацює з країнами-партнерами, зокрема і пострадянськими країнами, щоб зменшити загрозу спалахів небезпечних інфекційних захворювань, допомагаючи партнерам убезпечити розповсюдження небезпечних патогенів і швидко виявляти спалахи інфекційних хвороб. Відповідно до офіційної веб-сторінки Посольства США в Україні Програма передбачає розвиток співробітництва за наступними напрямками: залучення до реалізації міжнародних дослідницьких проектів, допомога у підвищенні потенціалу країн-партнерів для зміцнення біозахисту, біобезпеки та епідеміологічного нагляду. Пріоритетними напрямками Програми зменшення біологічної загрози в Україні є Продовження надання допомоги Україні з метою зміцнення спроможності України у сфері виявлення спалахів, викликаних небезпечними патогенами, і повідомлення про них, перш ніж вони становитимуть загрозу безпеці або стабільності. Нинішніми виконавчими агентами Програми є Міністерство охорони здоров'я, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Національна академія аграрних наук та Міністерство оборони.

США надають допомогу українським лабораторіям з 2005 року, відколи Міністерство охорони здоров'я України та Міністерство оборони США підписали Угоду стосовно співробітництва у галузі запобігання розповсюдженню технологій, патогенів та знань, які можуть бути використані в ході розробки біологічної зброї. Зазначена Угода передбачає надання США допомоги у галузі нерозповсюдження, розвиток сумісних досліджень та координацію своєї діяльності також і з міжнародними організаціями. Початково можна сказати, що Угода була спрямована на обмеження загрози біотероризму шляхом запровадження заходів щодо смертоносних патогенів із програм біологічної зброї радянських часів. Водночас Програма зменшення біологічної загрози допомогла побудувати та модернізувати українські лабораторії. Останні з них, завдяки Програмі, були збудовані у Києві та Одесі у 2019 році. Самими лабораторіями керує та переважно фінансує український уряд. У свою чергу, Служба безпеки України (СБУ), у 2020 році у відповідь на заяви про наявність військових біологічних лабораторій США зазначила, що «жодні іноземні біологічні лабораторії в Україні не працюють» (Russia-Ukraine Disinformation, 2023).

Отже, якщо ми розглядаємо дезінформацію як неправдиву, неточну або таку, що вводить в оману, інформацію, навмисно створену, представлену суспільству та поширену серед нього, то це поняття точно передає діяльність Російської Федерації у питанні розробки Україною біологічної зброї. Російська пропаганда говорить напівправдою, приховуючи факти, що є її не вигідними та представляє себе у якості жертви.

Важливо зазначити, що Україна не є першим опонентом Росії, проти якого використовується подібна стратегія у контексті використання ЗМУ. У 2018 році Міністерство закордонних справ РФ заявило, що не допустить смертельно небезпечних досліджень на кордоні Грузії та РФ, а саме у центрі імені Лугара в Тбілісі. Двома роками пізніше, представники російської влади звинуватили Дослідницький центр громадської охорони здоров'я імені Річарда Лугара в Тбілісі у проведенні небезпечних біологічних

експериментів. Зокрема, була заявлено, що за посередництва США, працівники лабораторії досліджують здатність комах переносити небезпечні біологічні агенти та інфекції. У свою чергу, Москва вимагала допуску російських фахівців у лабораторію і доступу до документів дослідницького центру. Грузинська влада відкидала будь-які звинувачення та нагадала, що лабораторії працювали ще за радянських часів, а на початку 2000-х була модернізована за підтримки Сполучених Штатів (Ваннек, Кранців, 2020).

Як і під час конфлікту РФ та України, так і у випадку протистояння з Грузією жодні підтвердуючі докази не були наведені Москвою, жодні практичні кроки та заходи також не були використані для доведення порушень опонентів. Розгортання інформаційних кампаній РФ відбувалось у моменти загострень у відносин як важель шантажу та впливу для зберігання контролю над державами, та висвітленням їх на міжнародній арені як порушників загальноприйнятих норм міжнародної безпеки.

Іншим популярним наративом кремлівської пропаганди став міф про розробку Україною ядерної зброї та , відповідно, порушення нею низки міжнародних угод та договорів з нерозповсюдження. На початку 2022 року, на фоні розгортання збройних сил РФ на кордоні з Україною з метою подальшого вторгнення та все частіше лунавших заяв політиків та ЗМІ всього світу про неминучість війни, Президент Зеленський виступив на 58-й Мюнхенській конференції з питань безпеки. Виступив став останнім закликком міжнародній спільноті попередити російську агресію, врятувати мир в Україні колективними зусиллям. В контексті наголошення необхідності захисту світом суверенітету і цілісності України Президент нагадав про відмову Україною від власного ядерного арсеналу, третього в світі, в обмін на гарантії її безпеки. В рамках виступу було запропоновано провести засідання держав-гарантів Будапештського меморандуму для обговорення забезпечення безпеки України, у разі відсутності підтримки у

проведення такої зустрічі українська сторона, у свою чергу, ставитиме під сумнів дійсність Будапештського меморандуму. Вже за кілька днів після виступу Зеленського, російська пропаганда запустила наратив про розробку Україною власної ядерної зброї.

Заклик до миру російські політики сприйняли як загрозу. 21 лютого 2022 року президент рф у форматі телевізійного звернення з приводу визнання так званих «народних республік ДНР та ЛНР», наголосив, що заявлені наміри України про розробки власної ядерної зброї є реальною загрозою безпеці РФ, на яку вона має реагувати. Під того ж двогодинного звернення президент рф звинувачував Захід у розпалюванні конфлікту та порушенні режиму нерозповсюдження. Цей виступ знову ж слугував передумовою та виправданням до здійснення повномасштабного вторгнення.

Вже під час війни на території України, на її восьмому місяці, за відсутності доказів розробки Україною ядерної зброї, російська влада та пропагандистський апарат змінили власні обвинувачення та почали поширювати наратив про намір України використати «брудну бомбу» проти РФ. «Брудна бомба» не є ядерною зброєю, це радіологічна зброя, що складається з контейнера з радіоактивним ізотопом (ізотопами) та заряду вибухової речовини. Часто «брудну бомбу» ще називають «зброєю терористів», через її більшу доступність та через головний мотив івокритсання – залякування цивільного населення.

23 жовтня 2022 року згідно з публікаціями ЗМІ міністр оборони РФ Сергій Шойгу дзвонив міністрам оборони Франції, Великої Британії та Сполучених Штатів та попереджав їх про можливу провокацію з боку України з використанням «брудної бомби». У жовтні 2022 року посол Росії в ООН Василь Небензя надіслав листа з вимогою провести закрите засідання Ради Безпеки ООН для обговорення проблеми «брудної бомби», а саме запланованої провокації України з метою подальшого звинувачення РФ у використанні тактичної ядерної зброї. Окрім листа, який самі експерти

на науковці назвали низькопробним, жодних доказів про розробку та наміри використання Україною «брудної бомби» у листі не були наведені. Реакція міжнародних партнерів України була однозначною. У своїй заяві міністри закордонних справ Франції, Великобританії та США заявили, що вони відкидають "явно неправдиві звинувачення" Росії. Генсек НАТО Єнс Столтенберг також назвав звинувачення Росії "абсурдними" (UN nuclear experts, 2022).

Незабаром, у відповідь на обвинувачення, Україна запросила інспекторів МАГАТЕ перевірити ядерні об'єкти на території України. МАГАТЕ на запит українського уряду відправило експертів на три об'єкти - Інститут ядерних досліджень у Києві, Східний гірничо-збагачувальний комбінат у Жовтих Водах та Південний машинобудівний завод у Дніпрі. За результатами перевірки жодних доказів розробки, використання «брудної бомби» не було знайдено. Сам очільник Агентства Рафаель Гроссі заявив, що МАГАТЕ не знайшло ознак незаявленої ядерної діяльності на перевірених об'єктах (International Atomic Energy Agency, 2022).

Знову повертаємось до того, що і загроза виробництва та використання Україною ядерної зброї стало черговою маніпуляцією в інформаційній війні РФ. Адже після розпаду Радянського Союзу Україна, маючи третій у світі ядерний арсенал, стала однією з перших республік, хто заявив про свій шлях до без'ядерного статусу. Принцип трьох неядерних принципів, не застосовувати, не виробляти і не набувати ядерної зброї, було закладено ще у Декларації про державний суверенітет, яку Верховна Рада УРСР ухвалила 16 липня 1990 року. У жовтні 1991 року Верховна Рада схвалила заяву про без'ядерний статус.

Логіка в обранні без'ядерного шляху для України була обґрунтована. Ще кілька років до цього країна пережила найбільшу ядерну катастрофу в історії та оговтувалась від її колосальних наслідків. Економічний занепад України, залежність від Росії, у прийнятті рішень, адже навіть запуск ядерних ракет, що були розташовані на території України, могли не

узгоджуватись з урядом в Києві, а бути запущенні за рішенням Москви. Все це унеможливило свободу рішення України відносно збереження ядерної зброї. Під значним міжнародним тиском нова незалежна держава у 1994 відмовилась від власного ядерного арсеналу, приєдналась до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї в обмін на гарантії власної безпеки та суверенітету держави.

Будапештський меморандум став втіленням ідеалізму та замріяності української політики на початку 1990-х. Адже він не містив жодних конкретних механізмів захисту України або механізму примусу чи покарання за порушення підписантами їхніх обов'язків. У 2014 році з анексією Криму та розв'язанням Росією війни на сході України практична неефективність Меморандуму стала очевидною. Попри це важливо підкреслити, що Україна зі свого боку жодного разу не дала підстав до звинувачень у порушенні нею взятих міжнародних зобов'язань. Популярний у громадському суспільстві дискурс про можливість відновлення ядерного потенціалу України завжди залишався не більш ніж темою для обговорення. Отже, виступ Президента України на Мюнхенській конференції був покликаний продемонструвати, що Україна вірна своїм міжнародним зобов'язанням, дотримується загальних норм міжнародного права, закликає і інших не зволікати зі своїм зобов'язаннями та докласти зусиль для збереження миру в Європі.

Розглянувши основні міфи кремлівської пропаганди, пов'язані з використанням Україною зброї масового ураження, ми маємо змогу запевнитись, що розгорнута РФ інформаційна війна стала додатковим фронтом українсько-російського протистояння. У свою чергу, для російської влади пропаганда стала інструментом для виправдання власної агресивної політики як в очах російського народу, так і міжнародної спільноти.

В контексті поширення Росією заяв про виробництво Україною зброї масового ураження лежить намагання представити Україну як нестабільну

та агресивну державу, дії якої становлять загрозу міжнародній безпеці. Дискредитуючи Україну та зображуючи її як слабку та неефективну державу, Росія прагне взяти гору в інформаційній війні та сформувані міжнародне сприйняття конфлікту. Так, станом на квітень 2023 року агентство News Guard встановило 369 веб-сайтів з історією публікації неправдивої, проросійської пропаганди та дезінформації, яка просувала неправдиві твердження про російсько-український конфлікт. Зокрема, поширення пропагандистських наративів має на меті також і лишити Україну підтримки міжнародних партнерів. З початком війни більшість країн Заходу надає Україні всебічну допомогу та підтримує її на міжнародних площадках. Дискредитуючи Україну та підриваючи її відносини з іншими країнами, Росія може сподіватися послабити підтримку України Заходом і дипломатично ізолювати Україну.

Крім того, важливо звернути увагу, що чинник ЗМУ навмисно активно використовується в пропаганді РФ проти України. Адже сама Росія була звинувачена у порушенні міжнародних угод щодо хімічної та біологічної зброї.

У 2017 році Організація із заборони хімічної зброї (ОЗХЗ) звинуватила Росію в порушенні Конвенції про заборону хімічної зброї, яка забороняє розробку, виробництво, накопичення та використання хімічної зброї. Зокрема, у 2017 році ОЗХЗ розслідувала використання хімічної зброї в Сирії і згодом опублікувала звіт про знаходження доказів використання нервово-паралітичних речовин, таких як зарин і хлор, режимом Асада в Сирії. Тоді Росія відмовилась визнавати результати проведеної перевірки та бойкотувала розгляд звіту на засіданні Ради безпеки ООН (Notte, 2020).

Сполучені Штати після нападів на Сергія Скрипаля та Олексія Навального також звинуватили Росію в порушенні Конвенції про заборону хімічної зброї та Конвенції про біологічну зброю (КБЗ), які забороняють розробку, виробництво та накопичення біологічної зброї (Holland&Tsvetkova, 2019). США конкретно звинуватили Росію в розробці

та зберіганні нервово-паралітичної речовини «Новачок», яка була використана для отруєння колишнього російського шпигуна Сергія Скрипаля у Великобританії в 2018 році. Уряди Сполучених Штатів Америки та Великої Британії провели сумісне розслідування за фактом отруєння. За його результатами Лабораторією оборонних наук і технологій Великої Британії, підтвердила, що нервово-паралітичну речовину, використаною під час нападу, був «Новачок». Запис камер спостереження допомогли ідентифікувати двох громадян Росії, які отруїли Скрипалів. Їхню причетність до уряду РФ згодом теж довели розвідувальні служби США та Великої Британії. У свою чергу, у відповідь на звинувачення в причетності до отруєння в Солсбері Росія постійно заперечувала будь-яку причетність і звинувачувала Велику Британію у фальсифікації доказів. Росія також розкритикувала Великобританію за те, що вона не надала доказів своїх претензій, і припустила, що звинувачення є політично вмотивованими.

Іншим прецедентом для звинувачень уряду РФ у порушення угод про заборону зброї масового ураження стало отруєнням російського громадського діяча Олексія Навального у 2020 році. У зв'язку з отруєнням Німеччина звинуватила Росію у використанні нервово-паралітичної речовини "Новачок" для отруєння Навального. Навальному стало зле під час рейсу із Сибіру до Москви в серпні 2020 року, а пізніше згодом він був доставлений на лікування до Німеччини. Влада Німеччини провела аналізи крові та тканин Навального та підтвердила наявність у його організмі "Новачка". Тоді Канцлер Німеччини Ангела Меркель та інші високопосадовці засудили напад на Навального та закликали до міжнародного розслідування. Уряд Німеччини також наклав санкції на російських чиновників і організації, яких вважають причетними до отруєння. У свою чергу, Росія заперечувала будь-яку причетність до отруєння та звинуватила Німеччину у використанні інциденту для розпалювання антиросійських настроїв. На фоні цього також розгорнувся конфлікт між владою РФ та Організацією із заборони хімічної зброї, за

допомогою до якої для дослідження отруєння звернулась Німеччина. Знову ж таки російська влада стверджувала, що Організація перевищувала свої повноваження, а гіпотези отруєння Навального називала суперечливими (Notte, 2020).

Що стосується міжнародних організацій, і ЄС і НАТО засудили ймовірне застосування Росією хімічної зброї для спроби отруєння родини Скрипалей та Олексія Навального. У 2017 ж році у зв'язку з використанням хімічної зброї в Сирії, Європейський Союз разом з США запровадив проти РФ санкції.

Таким чином, ми бачимо, що лише в останні 10 років причин для занепокоєння міжнародної спільноти діяльністю РФ у сфері використання зброї масового ураження було чимало. Попри те, що Росія з 1997 року є членом Організації із заборони хімічної зброї, нерідко у зв'язку з вищенаведеними випадками її співпрацю з Організацією було поставлено під сумнів.

Наприклад, після отруєння у 2018 році колишнього російського шпигуна Сергія Скрипаля у Великій Британії ОЗХЗ було доручено розслідувати інцидент та ідентифікувати використану нервово-паралітичну речовину. Росія спочатку заперечувала будь-яку причетність до отруєння і відмовлялася співпрацювати з розслідуванням ОЗХЗ. Пізніше Росія заявила, що розслідування ОЗХЗ було політично вмотивованим і поставила під сумнів достовірність його висновків.

Так само у справі про отруєння російського опозиціонера Олексія Навального у 2020 році Росія заперечила будь-яку причетність і відмовилася надати ОЗХЗ доступ до доказів, пов'язаних із цією справою.

Таким чином, ми можемо дійти висновку, що діяльність Російської Федерації у сфері нерозповсюдження зброї масового ураження важко назвати достовірною, що у свою чергу, наводить на думку що звинувачення України в наявності такої зброї може бути спробою відвернути увагу від власних дій Росії. У той же час, достовірних доказів на підтримку заяв Росії

про наявність в Україні біологічної, хімічної або ядерної зброї немає, і цілком імовірно, що ці звинувачення є частиною більш широкої пропагандистської кампанії з дискредитації України в очах міжнародної спільноти.

Значним є вплив пропаганди та дискредитації України і всередині самої Росії. Згідно з проведеними опитуваннями Центру Левада на початку березня 2022 року близько 80% росіян підтримували дії російських збройних сил на території України, станом на лютий 2023 року, тобто рік від початку війни, ця кількість складає 75% (Buchholz, 2023). Рік після початку війни, розпочатої Росією, без досягнення жодних із заявлених цілей, не змінив громадської думки більшості населення. Адже, громадська думка в Росії все ще знаходиться під досить жорстким контролем, за винятком відносно небагатьох представників еліти, які мають доступ до міжнародних ЗМІ через VPN (віртуальні приватні мережі) або короткохвильове радіо та інші засоби обходу загальної цензури. Основним джерелом новин для більшості росіян залишається телебачення, що знаходиться під значним контролем держави.

Тобто, фактично сучасна Росія повторює досвід влади Радянського Союзу, яка створюючи певний «інформаційний вакуум», закріплювала у суспільстві власні наративи та запевнювала, що комунізм був системою, кращою за капіталізм. Радянська пропаганда зображувала Сполучені Штати та їхніх союзників імперіалістами та експлуататорами, водночас представляючи Радянський Союз поборником та захисником миру та рівності. Ту саму стратегію ми можемо бачити в Росії і сьогодні: висвітлення «колективного заходу» як агресора, що погрожує безпеці РФ; формування іміджу Росії як країни, що захищає принципи та норми міжнародної безпеки. Ці наративи масово поширюються РФ у засобах масової інформації з метою посилення свого впливу на міжнародну спільноту та подальшого маніпулювання її думкою для отримання її підтримки.

Таким чином, ми можемо засвідчити, що Росія має власну історію використання пропаганди та дезінформації як інструменту своєї зовнішньої політики. В контексті війни в Україні заяви про виробництво Україною зброї масового ураження є частиною ширшої кампанії з дискредитації України та підриву її відносин з іншими країнами.

У свою чергу варто звернути увагу на відповідь, яку російська пропаганда у цій інформаційній війні з маніпулюванням чинником ЗМУ отримала з боку України. Адже важко навести приклад, коли опоненти РФ мали противагу її в інформаційному протистоянні.

Україна доклала значних зусиль, щоб протистояти російській дезінформації та пропаганді, і досягла певних успіхів у формуванні нарративу навколо війни. Одним із ключових способів боротьби з російською дезінформацією в Україні є сприяння більш точному та збалансованому відображенню подій на місці. Українські чиновники та ЗМІ працюють над протидією неправдивим нарративам і пропаганді за допомогою звітів на основі фактів, перевірки фактів і кампаній у соціальних мережах. Окремо, слід підкреслити інформаційну політику України на тлі повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Із його початком незмінними залишаються щоденні відео звернення Президента України до українського народу та міжнародної спільноти. Ці щоденні звернення, у яких очільник України висвітлює порядок денний, створили особливий прямий контакт громадського суспільства та влади і відкинули можливість створення «інформаційного вакууму» навколо військових подій.

Українська влада та громадське суспільство також працюють над налагодженням партнерства з міжнародними ЗМІ та організаціями, щоб сприяти поширенню свого повідомлення та протидії російській дезінформації. Наприклад, станом на червень 2022 року в Україні акредитовано понад 6 тисяч іноземних журналістів для роботи безпосередньо в зоні бойових дій, кількість же акредитованих українських журналістів менша, близько 4 тисяч (Детектор Медія, 2022). Також, ще від

самого початку війни у 2014 році Україна співпрацювала з організаціями з перевірки фактів, такими як StopFake, щоб виявляти та розвінчувати неправдиві історії щодо війни в Україні.

Крім того, Україна вжила низку заходів для протидії поширенню російської пропаганди та дезінформації в мережі. До них належать зусилля з відстеження та видалення підроблених облікових записів у соціальних мережах, сприяння медіаграмотності та навичок критичного мислення серед громадськості, а також партнерство з технологічними компаніями для виявлення та видалення неправдивої інформації.

Важливо, що з українського боку проходить фактична протидія та спростування міфів російської пропаганди. Україна як підписант Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), Конвенції про заборону хімічної зброї (КХЗ) та Конвенції про заборону біологічної зброї (КБО), протягом багатьох років надає всебічного сприяння організаціям з контролю над нерозповсюдженням зброї масового ураження та не перешкоджає відповідним перевіркам над контролем виконання нею зобов'язань до вищенаведених угод.

Загалом, хоча інформаційна війна між Україною та Росією триває, Україна доклала значних зусиль для протидії російській пропаганді та дезінформації та досягла певних успіхів у формуванні нарративу навколо конфлікту.

Підводячи до висновків, ми можемо зазначити, що чинник ЗМУ та звинувачення у виробництві та використанні зброї масового ураження Україною за сприяння західних партнерів є чітко організованою інформаційною кампанією РФ з дискредитації України в очах міжнародної спільноти з метою насадження власного нарративу з мотивації та причин військової агресії проти України. Кампанія розгорнута як для міжнародних споживачів, так і для самих громадян Росії, є приголомшливою за своїми масштабами та залученням інформаційних ресурсів, підкреслила відданість російського режиму старим методам радянської пропаганди. За умови

якісної протидії з боку опонентів та практичного спростування звинувачень та міфів ця стратегія втрачає сенс та продовжує впливати на ті групи суспільства та аудиторію, що є ізольованою від інших ресурсів доступу до інформації.

Розділ 2: ЯДЕРНИЙ ШАНТАЖ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

С часів завершення холодної війни ще ніколи загроза ядерної війни та використання ядерної зброї не ставала настільки актуальною як під час повномасштабного російського вторгнення в Україну.

24 лютого 2022 року, у день, коли Росія вторглася в Україну, Путін у своїй промові висловив попередження, що будуть безпрецедентні наслідки, якщо треті країни спробують «перешкодити» Росії. Таке формулювання традиційно вважається таким, що передбачає загрозу застосування ядерної зброї. На підкріплення своїх слів російський очільник вдався до практичних кроків, і вже за декілька днів від початку російської агресії, 27 лютого він оголошує, що російські сили стримування, які включають ядерну зброю, будуть переведені в «особливий режим бойової готовності». Слід зазначити, що вперше з 1960-х років, ми стикнулись з випадком, коли Москва зробила таку публічну заяву щодо своєї ядерної готовності, навіть якщо її точне значення спочатку було незрозумілим. Наказ Путіна привести ядерні сили країни в стан підвищеної бойової готовності на тлі війни Росії в Україні стали першим кроком до демонстрації ядерного шантажу Російської Федерації. У той час, коли України вже потерпає вже повномасштабної агресії, масованих обстрілів та окупації територій, вже цей наказ вочевидь стає спрямованим на західних партнерів України. Мета – не дати іншим прямо втрутись в конфлікт та стати на захист України.

Це відповідає терміну, який американські науковці надали, характеризуючи ядерну стратегію Російської Федерації, «ескалація для деескалації». Загалом, цей концепт не є новим, его почали використовувати ще на початку 2000-х із прийняттям путінської Воєнної доктрини РФ у 2000 році. Згідно із нею було розглянуто можливість застосування ядерної зброї у відповідь на використання зброї масового знищення проти Росії чи її союзників, і навіть під час звичайної, конвенційної війни, яка становила б загрозу існування держави. Важливо звернути увагу на те, що саме Росія

приймала за зовнішні загрози національній безпеці. Так, відповідно до Воєнної доктрини РФ від 2010 року до таких загроз відноситься розширення блоку НАТО, у тому числі розташування його воєнного потенціалу ближче до кордонів Російської Федерації та розташування військового контингенту іноземних держав на території країн, що граничать з РФ та її союзниками (The Military Doctrine, 2010) . Як і Воєнна доктрина від 2000 року ця зазначає, що Росія може застосувати ядерну зброю у відповідь на застосування проти неї або її союзників ЗМУ, а також у разі агресії проти Російської Федерації із застосуванням звичайної зброї, коли під загрозу поставлене саме існування держави. Проте з доктрини видалено розділ про заборону застосування ядерної зброї проти країн, які не мають такої зброї, що є важною зміною та фактором для розгляду в контексті російської агресії проти України.

Одночасно з тим у російській військовій стратегії сформувалася концепція "ядерної деескалації", де загроза застосування або використання ядерної зброї використовувалися з метою змусити противника погодитись на умови, вигідні для Росії. Для цього допускається використання тактичної ядерної зброї, вироблення якої Росія збільшила після припинення дії Договору про ліквідацію ракет середньої і меншої дальності у 2019 році, після чого жодна міжнародна угода не здійснювала регулювання володіння тактичною ядерною зброєю, що входить в російський ядерний арсенал. Зокрема, це було відображено і в посиленні ядерної риторики російського очільника. У посланні Федеральним зборам 1 березня 2018 року Путін розповідав про численні перспективні розробки різного ступеня готовності, в т. ч. носіїв ядерної зброї: МБР «Сармат», ядерну торпеду «Посейдон», балістичну ракету повітряного базування «Кинджал» та інші (Mellen, 2023).

У 2018 році, задовго до подій 24 лютого, в американському «Огляді ядерної політики» було наведено наступну оцінку ядерній політиці Росії :

«Москва загрожує і проводить навчання з першим обмеженим застосуванням ядерної зброї, що свідчить про помилкове очікуванні, що

ядерні загрози або обмежене застосування ядерної зброї першої здатне паралізувати США і НАТО і, таким чином, завершити конфлікт на умовах, вигідних для Росії. Деякі аналітики в США називають це російською доктриною «ескалації для деескалації». Деескалація в цьому сенсі виходить із помилкового припущення Москви про західну капітуляції на вигідних для неї умовах» (Усенко, 2021).

Зокрема, у документі "Основи державної політики РФ у галузі ядерного стримування" від 2020 року зазначається, що ця стратегія спрямована на завершення військових конфліктів на умовах, які були б прийнятними для Росії та її союзників (Усенко, 2021). Можемо дійти висновку, що вже під час анексії українського Криму у 2014 році та розв'язання Росією війни на сході України, концепція «ескалації для деескалації» частково стала причиною толерування державами НАТО та США відвертого порушення Росією норм міжнародного права. Зокрема, 2015 року в документальному фільмі «Крим. Шлях на Батьківщину» Путін заявляв, що розглядав можливість застосування ЯЗ у ході захоплення Криму у разі військової інтервенції західних країн (Smith-Spark, Eschenko, Burrows, 2015).

Таким чином, стримана реакція на агресивну зовнішню політику РФ та виключення можливості військової відповіді на анексію території АР Крим після фіктивного її включення до складу Федерації були продиктовані бажанням держав Заходу уникнути прямої конфронтації та посилення загрози використання ядерної зброї у разі спроби повернути окупований Крим під контроль України.

Фактично, ми маємо засвідчити, що на тлі повномасштабної агресії проти України у 2022 році ця російська стратегія стала ще більш актуальною. Росія демонструє, що здатна вдасться до використання ядерної зброї у регіональному конфлікті, проти неядерної держави, що, у свою чергу, призведе значний вплив на супротивника, у тому числі складе

ефект залякування та змусить опонентів піти на поступки. Особливо слід підкреслити, що в умовах сьогодення, у світі, який бачив бомбардування Хіросіми та Нагасакі, очевидним є неприпустимість для міжнародної спільноти загрози використання ядерної зброї. У такому разі світові лідери розуміють, що їхня відповідальність полягає у тому, щоб не припустити реалізацію такої загрози, відповідно із цим виникає є шанс вимушеного компромісу з метою недопущення третьої світової, ядерної війни.

У зв'язку з цим маємо звернути увагу на висловлювання, що протягом останніх двох років регулярно лунає в контексті обговорення риторики ядерної стратегії РФ та незмінно використовується як російськими пропагандистами, так і їх офіційними представниками – «червоні лінії». Насправді вперше російська сторона попередила своїх опонентів про існування таких ліній відносно неї 9 років тому, із анексією півострова Крим та розгортанням війни на сході України. Тоді у Москві заявили, що будь-яка форма військової допомоги Києву – це червона лінія для Росії (Goncharenko, 2023). Відтоді мало, що змінилось, ми бачили чергові червоні лінії і у передачі Україні танків, систем ППО, артилерії тощо. Підтримка України та надання її західними партнерами численної допомоги перетнули безліч червоних ліній та не викликала загрозливої реакції Росії.

У своїй роботі, присвяченій безпосередньо дослідженню того, що є «червоними лініями» та як РФ їх використовує в контексті війни в Україні, очільник Одеського центру з нерозповсюдження ядерної зброї Поліна Сіновець зазначає, що «червоні лінії», у першу чергу, є не поштовхом до ескалації конфлікту, а комунікаційним інструментом для стримування опонента з метою демонстрації наслідків його певної дії (Sinovets, 2023). Це, у свою чергу, відповідає нашому розумінню того, що у війні проти України посилені зусилля Росії викликати страх за допомогою демонстрації ядерних сигналів, у тому числі у разі порушення «червоних ліній», також цілком узгоджуються зі стратегією стримування країни, яка відточувалася десятиліттями.

При розгляді того, як Росія використовує цей інструмент для стримування країн-партнерів України, є цікавим звернутись до статі директора Євразійської програми нерозповсюдження в Центрі досліджень нерозповсюдження Джеймса Мартіна (CNS), Хани Ноте, у якій вона досліджує використання ядерного чинника у дебатах російських популярних про-кремлівських, і не тільки, дослідників та журналістів. Зокрема, Ноте висвітлює заяви одного з провідних кремлівських політологів, Сергія Караганова. Він стверджує, що якщо Сполучені Штати та Європа не припинять підтримувати Україну, Москва зрештою буде змушена вдатися до превентивного ядерного застосування проти західних країн. Більше того, Караганов визнав, що застосування «божого зброї», тобто ядерної, призведе до «серйозних духовних втрат» для його країни, але матиме сенс для отримання Росією перемоги. Згідно зі статтею, повторює думки свого колеги і Дмитро Тренин, російський політолог, що ствержував, що Росія має повернути Сполученим Штатам та країнам Європи страх перед ядерною війною шляхом безпосереднього здійснення використання ядерної зброї, замість продовження лише загрозливої риторики.

Таким чином, ми можемо дійти висновку, що в контексті війни в Україні російська стратегія стратегічного стримування набула комплексного характеру. Оскільки наразі окрім політичних, військових, дипломатичних заходів, вона включає і чинник інформаційної війни проти опонента шляхом широкого використання ядерних сигналів. Знову наскільки ефективною є така стратегія оцінити однозначно важко. Ядерна риторика не змогла зупинити світ від підтримки України, але значно затримала хід надання практичної військової допомоги. Оскільки, водночас із наданням Україні необхідної зброї, Сполучені Штати та партнери ретельно уникали кроків, які можливо носили б ескалаційний характер (Sinovets, 2023). Зокрема, на підтримку того що російське стримування проти США та НАТО залишається ефективним, а небажання останніх

увійти в прямий конфлікт можливим є навести ракетний інцидент, що трапився у Польщі у листопаді минулого року (Sinovets&Vicente, 2022).

Також, для загального розуміння концепції «ескалації для деескалації» в контексті повномасштабного вторгнення РФ в Україну слід звернутись до умов, за яких згідно з заявами російської сторони для РФ припустиме використання ядерної зброї. У вересні 2022 року на тлі посилення успішного українського контрнаступу та нарощування поставок зброї від країн НАТО до України, російська сторона завершила повний процес анексії українських територій, захоплених за час повномасштабного вторгнення. На частково контрольованих Росією територіях серед населення були проведені так звані «референдуми» щодо приєднання захоплених областей до Росії у якості суб'єктів федерації. За виступами російської сторони більшістю голосів рішення було прийнято. Вже у найближчі дні після проведення фіктивних референдумів російський лідер виступив із промовою до народу Росії, оголосивши анексію 4 українських областей: Херсонської, Запорізької, Луганської та Донецької, та підкресливши, що він закликає Київ до мирних перемовин, але вже без обговорення статусу зазначених територій. З часом, російський президент Володимир Путін підписав конституційні закони про входження до складу Росії зазначених території. На підставі цього були внесені зміни до Конституції Росії, Херсонська та Запорізька області, а також Луганська та Донецька "народні республіки" (ЛНР та ДНР) внесені до неї як суб'єкти Російської Федерації (Alizade, 2022). Крім того, Путін також підписав закони про ратифікацію договорів із цими утвореннями про прийняття до складу РФ. Самі договори було підписано у Кремлі 30 вересня 2022 року.

Слід підкреслити, що водночас з тим, рішення російського керівництва було прийнято на тлі успішного та стрімкого контрнаступу українських сил на Харківському напрямку та визволення значних території, захоплених Росією попередньо, з метою зупинення просування українських сил. До того ж, наступного дня після оголошення рішення про

проведення референдумів на окупованих територіях, у Росії вперше за час повномасштабного вторгнення було оголошено масову мобілізацію (Sheftalovich, 2022).

Таким чином, ми можемо дійти висновку, що перед лицем загрози успішного просування українського контрнаступу, російське керівництво офіційно завершило процес анексії українських територій, назвавши їх віднині російськими, створило передумову для мобілізації російського населення на захист насправді окупованих територій. У такому разі подальший наступ українських сил ставав агресією проти Росії та загрозою її територіальній цілісності.

У зв'язку з цим, слід знову звернути увагу на виступ російського очільника 30 вересня 2022 року. Під час нього президент Путін заявив, що використовуватиме «всі доступні засоби» для захисту російської території, яка, за його словами, включає чотири області на сході України, і підкреслив, що ця реакція Росії не є блефом (Extracts from Putin`s speech, 2022). Він також стверджував, що атомні бомби, які Сполучені Штати скинули на Японію в 1945 році, «створили прецедент» (Troianovski, Hopkins, 2022). Відповідно до цього ми бачимо явний ядерний шантаж з боку російського керівництва спрямований на країн-партнерів України. Зокрема, у цій промові Путін вже відкрито називає правлячі кола Заходу своїми ворогами і звинувачує в очолювані ним «неоколоніального режиму» рух звільнення проти якого має очолити Російська Федерація (Extracts from Putin`s speech, 2022).

Загалом наведений виступ від 30 вересня 2022 року є показово яскравим прикладом путінської політики маніпулювання чинником ЗМУ у відносинах із США та країнами-членами НАТО з метою змусити їх чинити тиск на Україну для укладання миру на російських умовах (Sinovets&Vicente, 2022). У наведеному виступі відверто популістські заяви для внутрішньої російської аудиторії поєднуються з шантажуванням

супротивників ядерною війною у разі загрози територіальній цілісності самої держави-агресора.

У цьому контексті варто звернутись до реакції США, України та міжнародної спільноти на зазначені дії РФ відповідно. Відповідь була доволі однозначною. Референдуми були осуджені ООН і безліччю країн як порушуючи міжнародне право, їхні результати не були визнані. 12 жовтня Генеральна Асамблея ООН за результатами голосування засудила "організацію Російською Федерацією незаконних так званих референдумів"; за резолюцію, яка підтримує територіальну цілісність України, проголосували 143 держави, 35 утрималися. П'ять держав (Білорусія, Корейська Народно-Демократична Республіка, Нікарагуа, Сирія та Росія) проголосували проти (The United Nations, 2022). Президент України Володимир Зеленський назвав це спробою РФ вкрати те, що їй належить та ввів у силу рішення Ради Безпеки України про заборону проведення перемовин з президентом Путіним (Troianovski, Hopkins, 2022). До того ж, він також оголосив, що прискорює розгляд заявки своєї країни на вступ до НАТО — крок, проти якого категорично виступає Росія і розглядає його як прямо загрозу своїй безпеці та впливу.

У відповідь на виступ свого російського колеги, президент Сполучених Штатів Байден, виступаючи в Білому домі, сказав, що «Америку та її союзників не залякають Путін і його необачні слова та погрози» (Troianovski, Hopkins, 2022). Водночас з цим, одночасне залякування російського президента загрозою використання ядерної зброї та його готовність до перемовин, ставило США та їх європейських партнерів перед важким вибором щодо подальшої політики відносно РФ та розуміння як далеко вони готові піти у конфронтації та захисті України. Як зазначає у своїй статі Тімоті Снайдер, російська пропаганда та погрози ядерною війною повинні були змусити держави Заходу відмовитись від підтримки України перед лицем безпосередньої загрози власній безпеці (Снайдер, 2023). Факт того, що західна підтримка України, надання

фінансової та військової допомоги із цими заявами не припинилась, а перемовини не розпочались, свідчить про те, що стратегія ядерного шантажу РФ не досягла своєї мети.

Водночас із тим, неможливо сказати, що стратегія ядерного шантажу є геть неефективною та не здійснює жодного ефекту. Головним наслідком використання РФ чинника ЗМУ як інструмента шантажу є підрив міжнародної безпеки та режиму нерозповсюдження. Сам прецедент повномасштабного нападу Росії на Україну, ядерної держави на державу, що добровільно відмовилась від свого ядерного арсеналу, поставив існуючу систему міжнародної безпеки у кут.

У цьому контексті нам слід звернутись до поведження Росії з угодами режиму ядерного нерозповсюдження. За декілька днів до початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну російська Державна Дума ухвалила внесений президентом Путіним закон, який припиняє участь Росії в Договорі про стратегічні наступальні озброєння (СНО-III). У російському МЗС уточнили, що Москва продовжить суворо дотримуватися кількісних обмежень, передбачених договором», і буде обмінюватись з США повідомленнями про запуски балістичних ракет. Свого часу підписання Договору в 2010 році вважалося головним досягненням політики перезавантаження відносин Сполучених Штатів та Росії тодішнього президента США Барака Обами. Пізніше швидке продовження договору до 2026 року в перші тижні президентства Джо Байдена дало надію, що відносини між Москвою та Вашингтоном не переростуть у серйозну ескалацію, а галузь контролю над озброєннями залишиться пріоритетом у діалозі двох держав.

Цей крок російського керівництва дійсно можна назвати вагомим свідомим кроком на зруйнування існуючого режиму нерозповсюдження ядерної зброї. СНО-3 станом на 2022 рік залишалось єдиною угодою, що обмежувала ядерні арсенали РФ та Сполучених Штатів. Більше того, навіть у часи загострення конфронтації Росії з країнами НАТО та США, галузь

ядерного нерозповсюдження залишалась сферою співробітництва. Держави, які пройшли через Карибську кризу протягом наступних десятиліть згідно зі своєю відповідальністю докладали зусиль до збереження світу без ядерної війни і вели діалог про скорочення зброї, коли це було єдиним питанням про яке ще можна було говорити. У той же час є очевидним, що рішення про вихід РФ з Договору було продиктовано політичними мотивами та прагненням зупинити США та їх європейських партнерів від втручання в конфлікт з Україною вже очевидно за декілька днів від безпосереднього вторгнення РФ в Україну. Але ця стратегія стала невдалою.

Дійсно до лютого 2022 року західні партнери України вели стриману та збалансовану політику стримування агресора з метою недопущення прямої конфронтації РФ та держав НАТО. Активна допомога США Україні, надання зброї, як попереджувало російське керівництво, мало розцінюватись як «червона лінія» для Росії. Тому до повномасштабного вторгнення Росії Вашингтон обережно йшов і нормував свою військову допомогу Україні, вважаючи, що будь-яка військова кампанія, швидше за все, завершиться швидкою перемогою Росії, і що все, що США зможуть зробити, це стримати загрозу з боку Москва шляхом зміцнення східного флангу НАТО та підтримки українського збройного опору на окупованій території. Але після того, як стало зрозуміло, що Україна може захистити свій суверенітет і самостійно звільнити значну частину окупованої території, США та їхні союзники почали активніше підтримувати Київ. Згодом і інша «червона лінія», наступ і атаки на території, які Росія вважає своїми, тобто окуповані області України і АР Крим, була перетнута. Так кроком за кроком Україна та її західні партнери перетинають на перевіряють на міцність «червоні лінії» Кремля. Водночас схоже, що президент Байден і його адміністрація, як і раніше, вірять, що ці червоні лінії існують, і хочуть дуже обережно керувати ризиком ядерної ескалації, але вони більше не виявлятимуть стриманості просто тому, що Путін чи інші російські

чиновники намагаються залякати Захід. Розуміючи це, РФ намагається підсилювати свою ядерну риторику. Шантажуючи США новим СНО, Москва має на меті змусити Вашингтон переглянути свій підхід. Росія вже почала відмовляти США в інспекціях об'єктів і скасувала заплановані зустрічі двосторонньої консультативної комісії Нового СНО. Згідно з підрахунками Кремля, усі ці кроки змусять Вашингтон переглянути свою політику та шукати діалогу з Росією на тлі триваючої війни в Україні.

У той час, насправді вихід РФ з основних договорів у галузі контролю озброєнь та нерозповсюдження може ще більше послабити стратегічну позицію Росії. По-перше, представляючи її як державу-терориста, яка готова піти на використання ядерної зброї у 21 столітті аби тільки досягти власних інтересів. По-друге, призупинення Москвою Нового СНО може бути не чим іншим, як подарунком для тих в уряді США та установах національної безпеки, які вважають договір застарілим документом, що перешкоджає адекватній реакції США на зростаючу загрозу з боку Китаю. За даними Пентагону, до 2035 року Пекін планує потроїти кількість своїх ядерних боєголовок до 1500, що дуже близько до стелі, встановленої Новим СНО для Росії та США (Gabuev, 2023).

Тоді, якщо Новий СНО розпадеться, Сполучені Штати не будуть прагнути до паритету з Росією та Китаєм разом узятими, ставлячись до них як до союзників, чиї спільні ядерні можливості можна розглядати як єдине ціле. Скоріше Вашингтон шукатиме асиметричні та економічно ефективні відповіді, щоб зберегти свою перевагу, одночасно стримуючи Москву та Пекін. Більше того, із призупиненням участі РФ в СНО-3, Сполучені Штати не відмовились від підтримки та постачання зброї Україні, але нанесли великий довгостроковий удар по своїй власній безпеці.

Вслід за руйнуванням СНО-3 Росія відмовилась від Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань. 5 жовтня президент Путін закликав російський парламент відкликати ратифікацію угоди, щоб "віддзеркалити" позицію Сполучених Штатів, які підписали, але так і не

ратифікували договір 1996 року. Водночас із тим, Москва заявила, що не відновить випробування ядерної зброї, якщо це не зробить Вашингтон. 2 листопада 2023 року Президент Росії Володимир Путін підписав закон про відкликання ратифікації цього Договору («Російська Дума відкликала», 2023). Це є значним дестабілізуючим кроком для режиму ядерного нерозповсюдження, адже останні випробування Москва проводила ще у 1990 році за часів існування Радянського Союзу.

За оцінками науковців та спеціалістів у галузі ядерного нерозповсюдження вірогідність, що РФ після відкликання ратифікації безпосередньо перейде до ядерних випробувань є досить низкою. Здебільшого цей крок відповідає політиці Москви з нехтування нормами міжнародного права, що, у свою чергу, веде до підриву основ архітектури міжнародної безпеки, що була створена згідно з реаліями міжнародної системи відносини у час після завершення «холодної війни». Беручи до уваги, факт того, що Росія вдається до таких кроків, будучи державою-членом Ради Безпеки ООН, організації метою якої є збереження миру та глобальної безпеки, слід дійти висновку, що в рамках своєї стратегії ядерного шантажу керівництво Федерації свідомо здійснює деструкцію існуючої системи міжнародних відносин аби досягти власних національних інтересів у зовнішній політиці.

Водночас із виходом РФ з міжнародних угод у галузі ядерного нерозповсюдження, Москва активно проводить випробування нових видів озброєння. Зокрема, виступаючи на щорічній зустрічі дискусійного клубу «Валдай» 5 жовтня 2023 року, президент Росії Володимир Путін заявив, що Росія успішно випробувала крилату ракету наземного базування «Буревісник» (RS-SSC-X-09 Skyfall) з ядерною установкою.

В контексті стратегії ядерного шантажу РФ окрему увагу слід звернути на можливість випробувань саме ракети «Буревісник». Президент Путін публічно розкрив програму розробки «Буревісник» ще у 2018 році, хоча дуже ймовірно, що російські інженери почали працювати над проектом

на початку 2000-х. За оцінками науковців початок розробок цього типу ракет є пов'язаний з виходом Сполучених Штатів з Угоди про обмеження систем протиракетної оборони від 1972 року у 2001 році, що президент Путін неодноразово згодом згадував у своїх виступах і називав помилковим кроком з боку США (Neilan, 2001).

Вихід з ПРО та початок розробки нових систем ПРО Сполученими Штатами розглядаються Росією як загроза власній безпеці, оскільки підривала основи доктрини гарантованого взаємного знищення, що діяла за часів «холодної війни». Оскільки, у разі конфронтації сторона, що має протиракетну оборону, має стимул завдати удару першої і вивести з ладу максимальну кількість ракет ворога до їх запуску. Враховуючи це та наявні опасіння щодо розвитку розробок ПРО США, Путін заявив, що розробки протиракетної оборони в Сполучених Штатах зрештою «приведуть до повної девальвації ядерного потенціалу Росії». У відповідь на це РФ посилює розвиток своїх ракетних програм, міжконтинентальна балістична ракета РС-28 «Сармат» (RS-SS-X-29), та вже зазначеного нами «Буревісника». Особливість цієї моделі полягає в наявності ядерного джерела енергії, двигуна, який, у свою чергу, забезпечує ракеті більшу витривалість, ніж турбореактивний двигун.

Максимальна дальність «Буревісника» невідома, але за даними американської розвідки, він «міжконтинентальний». Російські джерела припускають діапазон від 10 000 до 20 000 кілометрів. Для порівняння, заявлена максимальна дальність дії найдальшої російської рідкопаливної крилатої ракети Х-102 (RS-AS-23 Kodiak) становить 4500 кілометрів (Wright, 2023).

Слід підкреслити, що ракета «Буревісник» небезпечна не лише тим, що вона створена для перенесення ядерної боеголовки, а ще й здатністю викидати шкідливі радіоактивні викиди, якщо ракета вибухне або порушить роботу під час випробування. "Буревісник" є одним із шести видів

стратегічної зброї арсеналу РФ разом із такими як балістична ракета "Кинджал" і гіперзвуковий планувальний блок "Авангард" (Олійник, 2023).

Також, у листопаді 2023 року, незадовго після відмови від Договору, за заявами Міністерства оборони Російської Федерації Москвою було здійснено успішний випробувальний запуск міжконтинентальної балістичної ракети, призначеної для перенесення ядерних боєголовок з нового атомного підводного човна.

Зокрема, у заяві Міноборони Росії йдеться, що ракетний крейсер стратегічного призначення «Імператор Олександр III» випустив ракету «Булава» з підводної позиції в північній частині Білого моря Росії і вразив ціль у далекосхідному районі Камчатки. Однак, час проведення тестового запуску у повідомленні зазначено не було. «Імператор Олександр III» — одна з нових атомних підводних човнів типу «Борей», кожна з яких несуть по 16 ракет «Булава» і призначена служити основним військово-морським компонентом ядерних сил країни в найближчі десятиліття. За даними Міноборони РФ, пуск балістичної ракети є завершальним випробуванням судна, після чого має бути прийнято рішення про його зарахування до складу флоту. Військово-морський флот Росії має на озброєнні три підводні човни типу "Борей", ще одна закінчує випробування, і три будуються, повідомили в Міноборони РФ (Faulconbridge, 2023).

Таким чином, на тлі триваючої російсько-української війни та загостреної кризи міжнародної безпеки російське керівництво посилює свою ядерну риторику, підкріплюючи її практичними викликами. Такими як, вихід з міжнародних угод у сфері ядерного нерозповсюдження та чисельні тестування нових видів озброєння зі свого стратегічного арсеналу.

У свою чергу, це підтверджує, що Російська Федерація все ще керується у своїй зовнішній політиці концепцією «ескалація для деескалації». Підвищуючи ставки у конфронтації з США та країнами-державами НАТО через використання чинника ядерної загрози, Росія прагне примусити опонентів перейти до переговорів та вирішення

конфлікту на вигідних російській стороні умовах. Про це свідчать і заяви офіційних представників Російської Федерації. Так, наприклад, вслід за оголошенням Міністерства оборони РФ про успішне тестування ракети «Булава» з інтерв'ю виступив прес-секретар Президента Путіна, Дмитро Песков. Зокрема, у цьому публічному виступі він зазначив, що відносини РФ та США є нижче нуля, але діалог держав, відповідальних за глобальну стабільність та безпеку доведеться відновити, і президент Путін готовий до цього (Faulconbridge, 2023). Тобто, водночас, із терористичним залякуванням всього світу потенціальною ядерною війною та демонстрацією своїх можливостей та новітніх розробок на тлі крупних воєнних поразок у війні проти України, Москва має на меті продемонструвати себе все ще глобальним гравцем та актором, з яким слід рахуватись аби запобігти світовій ядерній катастрофі.

У контексті дослідження ядерного шантажу РФ проти міжнародної спільноти окремо слід звернутись до кейсу захоплення російськими окупаційними військами Запорізької атомної електростанції. На початку війни, у березні 2022 року, у зв'язку із захопленням російськими військами Запорізької АЕС та прилеглих територій, виникла одна з найбільших криз у сфері ядерної безпеки з часів Чорнобильської катастрофи. Ця атомна електростанція є однією з найбільших в Європі, на неї припадає 20% електроенергії України. На другий день повномасштабного вторгнення окупаційних військ до України компанія-оператор «Енергоатом» з міркувань безпеки зупинила два з шести діючих енергоблоків. Надалі, на тлі бойових дій та пошкоджень високовольтних ліній електропередач, енергоблоки станції неодноразово виводилися з робочого стану. 11 вересня ЗАЕС була повністю зупинена (ІАЕА, 2022).

Прецедент захоплення АЕС військовими угрупованнями з метою використання її у якості прикриття від відповідного удару та шантажу ядерною катастрофою став ключовим безпековим викликом для всієї міжнародної спільноти, у тому числі для міжнародних організацій,

відповідальних за ядерну безпеку. Численні пошкодження обладнання станції, захоплення українських спеціалістів, працівників об'єкта та відсутність належної безпеки експлуатації ядерного об'єкта створили умови для втручання відповідної міжнародної інстанції, МАГАТЕ.

МАГАТЕ, засноване в 1957 році як спеціалізована установа ООН, має на меті сприяння безпечному, надійному та мирному використанню ядерних технологій. З моменту ратифікації Договору про нерозповсюдження ядерної зброї в 1968 році МАГАТЕ також займається незалежними перевітками ядерних об'єктів, щоб переконатися в тому, що держави дотримуються своїх міжнародно-правових зобов'язань щодо використання ядерного матеріалу та технологій виключно з мирною метою. Сьогодні серед учасників організації – Україна та Росія.

24 лютого 2022 року Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) через свій Центр інцидентів та надзвичайних ситуацій було повідомлено Державною інспекцією ядерного регулювання України (ДІЯРМ), як національний компетентний орган відповідно до Конвенції про завчасне повідомлення про ядерну аварію, про введення воєнного стану на території України та тривогу на Чорнобильській АЕС (ЧАЕС), яка тоді також була окупована російськими військами. Починаючи з 24 лютого, коли Центр інцидентів та надзвичайних ситуацій активізував свою роботу, він підтримує регулярний контакт з українською владою та уважно стежить за ситуацією на ядерних об'єктах, а також за діяльністю з радіоактивними джерелами та ядерним матеріалом в Україні, зосереджуючись на наслідках для ядерної безпеки, безпеки і гарантії. Згідно з 2-ю підсумковою доповіддю Генерального директора МАГАТЕ 3 березня, Рада керуючих МАГАТЕ прийняла резолюцію про наслідки ситуації в Україні для безпеки, безпеки та гарантій, в якій «висловлюється жаль щодо дій Російської Федерації в Україні». висловлює «серйозне занепокоєння тим, що агресія Російської Федерації заважає Агентству повноцінно та безпечно проводити діяльність з перевірки гарантій», і «просить Генерального директора та Секретаріат

продовжувати уважно стежити за ситуацією, приділяючи особливу увагу безпеці та безпеці ядерних об'єктів України та, за потреби, доповідати про ці елементи» (ІАЕА, 2022).

Таким чином, можна судити, що з перших днів війни в Україні, на тлі окупації російськими військами ядерних об'єктів України, відповідні українські органи влади та МАГАТЕ перебувають у тісному контакті для належного контролю за ситуацією на зазначених об'єктах. Однак більшою мірою функції відомства на той час зводилися до моніторингу, а не до будь-яких радикальних практичних кроків і дій. У свою чергу, загроза ядерній безпеці залишалася такою ж актуальною.

Наприкінці серпня 2022 року генеральний директор Міжнародного агентства з атомної енергії Рафаель Маріано Гроссі відвідав українську Запорізьку атомну електростанцію, захоплену російськими окупаційними військами. Після зустрічі з президентом України він вирушив у відрядження для огляду захопленої електростанції, на підставі чого агентство оприлюднило відповідний підсумковий звіт за результатами візиту. Так, згідно з підсумковим звітом МАГАТЕ від 6 вересня 2022 року, на АЕС були порушені всі «сім невід'ємних стовпів ядерної безпеки»: фізична цілісність АЕС, працездатність систем безпеки, належні умови для персоналу, постачання електроенергії від зовнішніх джерел, система електропостачання, плановий радіаційний контроль і виконання аварійних заходів, а також зв'язок з регулюючими органами (ІАЕА, 2022).

Комісія дійшла висновку, що обстріл станції загрожує її фізичній цілісності, порушення якої може призвести до ризику «ядерного інциденту», наслідки якого будуть відчутні як в Україні, так і за кордоном. Оскільки важливою особливістю роботи інспекторів відомства є те, що вони не уповноважені давати політичні оцінки, їхня діяльність зосереджена виключно на зборі даних щодо ситуації на ядерному об'єкті. Тому у звіті організації, попри очевидні факти окупації, не уточнюється, хто саме обстрілює станцію, але наголошується на «необхідності згоди всіх сторін»

для припинення вогню. До моменту припинення вогню МАГАТЕ веде спостереження за станцією і закликає сторони домовитися про створення демілітаризованої зони поблизу АЕС (ІАЕА, 2022).

Останнє загострення навколо АЕС припадає на літо 2023 року. Тоді, у червні 2023 року, очільник Головного управління розвідки України, Кирило Буданов, в інтерв'ю виданню *The New Statesmen* попередив, що Росія завершила підготовку до терористичної атаки на Запорізьку АЕС. За його інформацією російські війська замінували басейн-охолоджувач АЕС. Також українській військовій розвідці вдалося встановити, що російські війська перекинули заряджену вибухівкою техніку до чотирьох із шести енергоблоків для підготовки вибуху на станції. Як зазначається в інтерв'ю, невідомо чи Міжнародне агентство з атомної енергії отримало доступ до цих блоків під час свого візиту 15 червня 2023 року, здійсненого після підриву росіянами Каховської дамби (Maçães, 2023).

Слід зазначити, що кейс Запорізької АЕС став предметом не лише ядерної загрози, але і інформаційної війни. У значній мірі, саме виступи офіційних представників України, президента, зосередили увагу міжнародних партнерів та компетентних інститутів на потенційній загрозі РФ здійснити підрив станції. У цьому випадку, російська пропагандистська машина традиційно прибїгла до свого звичайного методу та намагалась відвести від себе звинувачення, перевівши їх на українську сторону.

У той час, влітку 2023 року, усі активно спостерігали початок очікуваного українського контрнаступу на півдні України, зокрема лівобережжі Дніпра у Херсонській області, контроль над яким дозволив би українським силам, за оцінками військових експертів, просунутись далі та відсунути Росію від сухопутного коридору в Крим. Загроза такого сценарію погрожувала російській армії втратити важливий південний напрямок фронту та окуповані українські території, що на той час, фіктивно вже були включені у склад Російської Федерації. З метою уникнення успішної контрнаступальної операції Збройних Сил України російськими військами

було здійснено підрив Каховської дамби, який спричинив екоцид у регіоні та затоплено низку населених пунктів. У свою чергу, російська сторона за допомогою низки своїх медіа-ресурсів просувала нарратив що, українські військові зруйнували дамбу, бо готувалися до диверсії на Запорізькій АЕС і помститися "простим кримчанам", залишивши їх без води. Про це на засіданні Ради безпеки ООН заявив постійний представник РФ при ООН Василь Небензя (Burkovskiy, 2023). Інші офіційні представники Росії, такі як президент Путін та спікер Міністерства закордонних справ РФ Марія Захарова, стверджували, що Росія, на відміну від України, не була зацікавлена в руйнуванні дамби, тому що вона дбала про окуповані території. Так, в контексті розгляду ситуації навколо Запорізької АЕС ми можемо засвідчити як РФ використовує свою стратегію гібридної війни, поєднуючи реальні військові виклики із інформаційною війною проти опонентів.

Об'єктивно варто зазначити, роль у процесі регулювання ситуації навколо Запорізької АЕС МАГАТЕ, як міжнародної інституції відповідальної за ядерну безпеку. Зокрема, місія МАГАТЕ на чолі з Гроссі ознаменувала початок нового раунду переговорів між представниками Росії та України щодо забезпечення ядерної безпеки в умовах триваючого військового конфлікту сторін. Станом на березень 2023 року із порушеного питання ще тривали переговори між українською та російською сторонами за сприяння МАГАТЕ. На даний момент через розбіжності між сторонами переговори про статус Запорізької АЕС зайшли в глухий кут.

Таким чином, ми бачимо, що в наявних умовах міжнародні інституції, що мають на меті захист міжнародної безпеки, в рамках власної компетенції намагались виконувати свої функції у безпрецедентних донині умовах. Однак, в нинішніх умовах простого моніторингу та спостережень недостатньо для усунення практичних ядерних загроз, створених Росією; потрібні практичні кроки та рішення.

У той же час ми стали свідками того, що робота МАГАТЕ як контролера та незалежного спостерігача була виконана, але оскільки саме агентство не може давати політичних оцінок, Генасамблея ООН і Рада Безпеки, у свою чергу, були покликані надати належну політичну оцінку діям російських окупаційних сил на території Запорозької АЕС. Проте ми продовжуємо бути свідками того, що головна міжнародна організація, яка забезпечує безпеку та мир, не в змозі зробити конкретні кроки у відповідь на існуючі загрози. Рада Безпеки ООН була ознайомлена паном Гроссі зі звітом місії МАГАТЕ в Запоріжжі, але подальших кроків не було зроблено через відсутність політичної волі всіх залучених сторін. Таким чином, кейс окупації Запорізької АЕС та реакція міжнародної спільноти на пов'язані з цим виклики, руйнують існуючу до 2022 року міжнародну архітектуру безпеки. Адже свідчать про неспроможність існуючих інститутів надати адекватну відповідь безпековим загрозам. Так, на тлі триваючої війни в Україні, система безпеки продемонструвала, що не може ані владнати міжнародні проблеми та виклики, ані мобілізувати сили міжнародної спільноти для уникнення та вирішення цих загроз.

Підводячи підсумки, у цьому розділі ми розглянули політику Російської Федерації відносно використання ядерного чинника на тлі триваючої російсько-української війни. В її контексті Росія використовує концепцію «ескалація для деескалації» приймаючи низку заходів з використанням ядерної загрози для залякування опонентів, України, США та їх європейських партнерів, з метою вимушення їх до діалогу та перемовин на вигідних РФ умовах.

Зокрема, за 2 неповних роки з моменту початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, російська сторона вдалась до погроз як на полі бою, так і в рамках інформаційного фронту. Практичні виклики, демонстрація власних досягнень промислового та військового потенціалу у вигляді проведення випробувань та тестових запусків нових видів озброєння підкріплюються пропагандистськими повідомленнями про ці

успіхи та готовність Росії до використання новітньої зброї. Вихід з міжнародних угод та порушення укладених домовленостей використовуються як інструмент шантажу, що має на меті відсторонити західні країни від масштабної підтримки України через залякування потенційною третьою світовою, ядерною війною.

Ядерну політику Росії в контексті війни в Україні важко однозначно назвати безуспішною. Попри те, що вона не досягла першочергової мети призупинити потік допомоги Україні, вона несла більш важкий удар, поціливши основи міжнародної системи безпеки, що існувала роками після завершення «холодної війни». Базове розуміння можливості ведення діалогу ключовими акторами міжнародних відносин з метою вирішення безпекових викликів є порушеним. Так само як і роль, міжнародних інститутів у забезпеченні миру та безпеки світу. Вслід за ковідною кризою, повномасштабна війна в Україні продемонструвала вразливість міжнародної системи безпеки, відсутність будь-якого актора спроможного встановити рамки для вирішення конфліктів та існуючих глобальних проблем.

Наразі, важко надати оцінити перспективи владнання існуючої безпекової кризи, зокрема і у галузі ядерного нерозповсюдження. Ми маємо констатувати, що є низка факторів, від яких залежить вірогідність встановлення нового режиму ядерного нерозповсюдження та контролю над озброєннями у найближчі роки: зимова військова компанія 2023-2024 в Україні, президентські вибори США у 2024 році, внутрішня ситуації в Росії, подальший розвиток відносин КНР та США, вирішення загострення арабо-ізраїльського конфлікту тощо. Критичний ріст виникнення «гарячих точок» по всьому світу, відсутність рамок для діалогу будь-яких протиборчих сторін поступово огортає світ у безлад та хаос міжнародних відносин. Війна в Україні стала поштовхом для розуміння, що режим ядерного нерозповсюдження із правилами, заснованими у реаліях «холодної війни» потребує змін та реформ. Особливо прецедент нападу Росії, ядерної

держави, на Україну, держави, що добровільно відмовилась від свого ядерного арсеналу та на початку розбудови свого шляху як незалежної держави поступилась цим статусом аби доєднатись до міжнародної спільноти в обмін на гарантії своєї безпеки та територіальної цілісності, ставить під питання доцільність існування цього режиму.

Тому наразі, попри усі існуючі виклики, у тому числі і в сфері ядерного нерозповсюдження, сьогодні світу не загрожує ядерна війна, світу загрожує виникнення системи, за якої ядерну війну ніхто не зупинить.

Майбутнє архітектури міжнародної системи безпеки

Як вже було зазначено раніше із повномасштабним вторгненням Росії в Україну загальна світова архітектура безпеки зустрілась із значним ударом по її основам. З 1991 року світ за інерцією жив у правилах, зведених реаліями «холодної війни» та біполярного світу, коли усі процеси міжнародних відносин підпорядковувались наявності 2 гегемонів, ядерних сверх-держав та відповідно таборів їхніх сателітів. Швидкий та непередбачуваний колапс велетенського Радянського Союзу, що призвів до творення на його минулих теренах 15 самостійних держав не залишив міжнародній спільноті навіть можливості спробувати створити нові загальні правила міжнародних відносин. На зміну часу жорсткої конфронтації ідеології, режимів приходить ідея про загальний «кінець історії» авторства Ф. Фукуяма. Згідно з якою, перемога Сполучених Штатів та її партнерів у «холодній війні», крах ідеї комунізму в рамках проєкту Союзу Радянських Соціалістичних Республік проти капіталізму та ліберальної демократії свідчили про крапку у соціокультурному розвитку людства. Тоді, сам Ф. Фукуяма називав це «тріумфом Заходу» як основоположника ідей, яким більш не має суперників.

Вже близько за 10 років після першої публікації статі «Кінець історії?» стає очевидним, що світ їде не за шляхом, намальованим американським

політологом. Низка подій засвідчили, що світ став ще більш розділеним аніж раніше. Масовий ріст кількості гарячих точок по всьому світу через етнічні, національні, релігійні суперечки показали, що світ ще далекий від загального «кінця історії».

У той же час, є можливим сказати, що завершення «холодної війни» крахом Радянського Союзу дійсно просунуло Сполучені Штати на позицію світового лідера, міжнародного арбітра. Протягом багатьох років міжнародна система відносин розбудувалась під впливом Сполучених Штатів як її рушійної сили у політичній, ідеологічній, економічній сферах. Це, у свою чергу, дозволило зберігати відносний глобальний мир та сталу безпеку міжнародної спільноти за гарантій лідерства США.

Але зріст масштабних безпекових викликів, таких як зростання впливу авторитарних режимів, світова пандемія Ковід-19, криза режиму ядерного нерозповсюдження не можуть бути вирішені сприянням одного суб'єкту міжнародних відносин, особливо за відсутності наміру інших акторів співпрацювати разом у подоланні цих криз. Тому сьогоднішня криза міжнародних відносин, що яскраво постала із повномасштабним вторгненням Росії в Україну та найбільшою війною з часів Другої світової, є наслідком 30 консервування старої системи міжнародних відносин, залишки якої брутально довершила російська агресія проти України. Окремо хочеться підкреслити, що кейс російсько-української війни зробив актуальними для урегулювання низку питань, які донині не поставали. Наприклад, чинник інформаційної війни та кібер-безпеки, а саме відсутність механізмів та інструментів регулювання цієї діяльності, або покарання за її зловживання у власних інтересах. Також, окремим викликом є гуманітарне питання. А саме незаконне вивезення українських дітей на територію Російської Федерації, поводження російської сторони із українськими військовополоненими та організація відповідних обмінів.

Враховуючи вищенаведене, в рамках цього підрозділу хочеться розглянути сценарії подальшого розвитку події та майбутнього системи міжнародної безпеки в умовах посталих викликів.

Перший, що є найбільш очевидним та на сьогоднішній день найбільш очікуваним, песимістичний сценарій. В його рамках коаліція авторитарних режимів таких країн як Російська Федерація, Китайська Народна Республіка, Ісламська Республіка Іран, КНДР будуть продовжувати посилюватись, зокрема за рахунок сумісної співпраці у політичному та економічному сенсах та обміну наявними технологічними розробками, озброєнням тощо. Це, у свою чергу, призведе до росту регіональних конфліктів, що відповідають національним інтересам зазначених держав, загальній гонці озброєнь, у тому числі ядерних, та посиленій конфронтації зі странами НАТО та ЄС.

Окрім очевидних за такого розвитку подій росту безпекових викликів та загроз, ми стикаємось із ідеологічною кризою, де у світі 21 століття держави та суспільства, що керуються негуманними принципами політики, матимуть змогу диктувати усьому світу свої принципи та нав'язувати власні інтереси. В рамках такого підходу ми наочно стикаємось з Гоббсівською «війною всіх проти всіх», завершення якої можливо лише за результатами масштабної світової трагедії, війни. У сенсі розгляду такого сценарію дії Російської Федерації з виходу із загальних міжнародних угод, ядерного шантажу, зближення з авторитарними режимами та терористичними угрупованнями є закономірним.

Другим сценарієм є оптимістичний розвиток подій. Об'єктивно перебачити його реалізацію є важким завданням, оскільки це в значній мірі залежить від завершення війни в Україні, та безпосередньо умов, за яких це має відбутись. Але фактично ми можемо охарактеризувати такий сценарій як повернення до норм міжнародного права, таких як територіальна цілісність держав, права народів на самовизначення, дотримання усіма

акторами міжнародних відносин їхніх зобов'язань, зокрема у сфері збереження режиму нерозповсюдження зброї масового ураження.

Важливо зазначити, що цей процес неможливий без загальної політичної волі усіх учасників міжнародних відносин та їхньої активної готовності забезпечити сприяння реконструкції системи міжнародних відносин, у тому числі наприклад у реалізації реформи Організації Об'єднаних Націй та її Ради Безпеки, що активно обговорюється протягом останніх років. Очевидно, що оптимістичний сценарій розбудови нової системи міжнародних відносин є можливим, але досить неочевидні шляхи його імплементації.

До останнього сценарію ми відносимо можливість збереження існуючої системи міжнародних відносин із її сьогоденними інститутами. Цей сценарій відповідає принципу того, що будь-яка система прагне стабільності та її збереження за мінімальних зусиль. Це значить, що більшість акторів міжнародних відносин матиме на меті зупинити сьогоденну безпекову кризу без радикальних змін і зі збереженням своїх позицій станом на сьогодні.

Таким чином, ми бачимо, що є декілька варіантів розбудови міжнародної архітектури безпеки від її покращення та розвитку шляхом реформ або ж повної дестабілізації, зведення до хаосу та анархії, утворення світу без правил. Проте питання того яким шляхом це буде вирішено ми зможемо побачити лише наочно у найближчі роки.

ВИСНОВКИ

Початок повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну став поштовхом у розумінні існуючої довготривалої кризи у системі міжнародної безпеки, зокрема в галузі нерозповсюдження зброї масового ураження. Загроза її використання з площини теоретичних небезпек перемістилась у ряд практичних викликів через невизначеність механізмів протидії та запобігання проблемам такого масштабу та характеру. Архітектура міжнародної безпеки, створена відповідно до реалій часів «холодної війни» та біполярного світу, втрачає свій фасад під натиском сучасних викликів: пост-ковідної кризи, широкомасштабної війни в Україні, загострення арабо-ізраїльського конфлікту, створення осі «Москва-Тегеран-Пекін», розвитку сучасних технологій, у тому числі інформаційних. Разом із тим проходить криза сучасних міжнародних інститутів, покликаних на збереження світової безпеки та стабільності. Думка про відсутність міжнародної сили чи країни-лідера здатної владнати глобальні безпекові виклики, або бодай мобілізувати міжнародну спільноту на потреби протидії та вирішення існуючих проблем, стала актуальною за часів пандемії Ковід-19 та підтвердилась на тлі війни в Україні. Через відсутність такого арбітра, міжнародної інституції та реальних, практичних механізмів система міжнародних відносин зіткнулась з безпрецедентною кризою, яка зокрема проявляється у дестабілізуючій діяльності таких держав як Російська Федерація.

Толерування російської агресії міжнародною спільнотою проти України у 2014 році поклало початок розхитуванню міжнародної системи безпеки з її існуючими правилами та механізмами функціонування. Анексія Криму та розв'язування Росією війни на сході України звели нанівець низку міжнародних угод та домовленостей, зокрема Гельсінський пакт від 1975 року, Будапештський меморандум від 1994 року тощо. Більше того, демонстрування Росією, посилення конфронтації з США та

державами-членами НАТО, перевело агресіє на рівень глобального протистояння, яке підриває можливість співробітництва держав у таких ключових галузях міжнародної безпеки, як ядерне нерозповсюдження, контроль озброєнь, ядерна безпека.

Вже в рамках повномасштабної агресії проти України стратегія Російської Федерації з використання ЗМУ як інструменту своєї широкомасштабної, глобальної інформаційної війни та важелю шантажу проти опонентів підтвердила використання російською стороною концепції «ескалації для деескалації», що має на меті отримання компромісів, перемовин та завершення конфлікту на вигідних Росії умовах. На сьогоднішній день ми маємо констатувати, що попри масштаб використання російським керівництвом цієї стратегії, її успіх та ефективність є дискусійними. Широка коаліція держав-партнерів України та триваюча її підтримка доводять, що залякування міжнародної спільноти загрозою використання новітнього озброєння, у тому числі ядерного, або можливість створення масштабного теракту із залученням зброї масового ураження не призводять до поступок та бажаних результатів. У той же час, вони становлять загрозу сучасній міжнародній системі безпеки, що не має заходів та механізмів для протидії та запобігання зазначеним загрозам, тобто вона не є ефективною та не відповідає своїм екзистинційним задачам.

Перетворення зброї масового ураження на інструмент у руках другої ядерної держави проти всього світу та відсутність належної реакції міжнародної спільноти на це створюють туманні перспективи у розумінні майбутнього функціонування загальної системи міжнародних відносин. На сьогодні є очевидним, що система, створена за часів біполярного світу та «холодної війни» дійшла свого кінця. Її інститути потребують реформ, якщо не повного демонтажу та заміни, а світ потребує чіткого розуміння свого майбутнього в нових умовах, багатопольярного світу. Розбудова нової системи, що має прийти на зміну застарілій, повинна відбудитись із розумінням наявних викликів та за політичної волі усіх акторів

міжнародних відносин. У разі, песимістичного сценарію, світ ризикує залишитись у світі якому не загрожує світова ядерна війна, але загрожує порядок, за якого ми не матимемо правил, які цю війну попередять.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

1. Голубовська І. (2016). Політичний дискурс як інструмент конструювання гіперреальності. *Studia Linguistica*. Взято з <http://studia-linguistica.knu.ua/wp-content/uploads/2018/11/2016-9-291-298-%D0%93%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%86.%D0%9E..pdf>
2. Детектор Медія. (2022). *Понад 6 тисяч іноземних журналістів акредитувались в Україні для роботи в зоні бойових дій*. Взято з <https://detector.media/infospace/article/200557/2022-06-29-ponad-6-tysyach-inozemnykh-zhurnalistiv-akredytuvalys-v-ukraini-dlya-roboty-v-zoni-boyovykh-diy/>
3. Лукіна Л. (2021). Політичний дискурс: сутність та особливості застосування. *Науковий журнал «Політикус»*. Взято з http://politicus.od.ua/2_2021/13.pdf
4. Наместнік В. (2023). Фейк : Росія отримала понад двадцять тисяч документів, що підтверджують роботу американських біолабораторій в Україні. *Disinfo Chronical*. Взято з https://disinfo.detector.media/tag/biological_laboratories
5. Олійник Т. (2023). NYT: Росія може планувати випробування ракети з ядерним двигуном. *Українська правда*. Взято з <https://www.pravda.com.ua/news/2023/10/2/7422350/>
6. Російська Дума відкликала ратифікацію договору про заборону ядерних випробувань. (2023). *Європейська правда*. Взято з <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/10/18/7171659/>.
7. Снайдер Т. (2023). Найважливіше про ядерну війну. *New Voice*. Взято з <https://nv.ua/ukr/amp/putin-ta-yaderna-zbroya-timoti-snyder-pro-te-chi-bude-yaderna-viyna-ostanni-novini-50303548.html>

8. Усенко І.І. (2021). Ескалація для деескалації у політиці Російської Федерації. Соціально-політичні студії. *Науковий альманах. Праці молодих науковців*. Вип. 5. Взято з dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/31745/1/154-160.pdf.
9. Alizade C. (2022). Putin ratifies agreements on annexing 4 Ukrainian regions into Russia. *Anadolu Agency*. Retrieved from <https://www.aa.com.tr/en/russia-ukraine-war/putin-ratifies-agreements-on-annexing-4-ukrainian-regions-into-russia/2702895>
10. Associated Press. (2022). Troll factory' spreading Russian pro-war lies online. *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2022/may/01/troll-factory-spreading-russian-pro-war-lies-online-says-uk>
11. Associated Press. (2022). Russia disinformation on Ukraine spreads on Spanish-speaking social media. *NBC News*. Retrieved from <https://www.nbcnews.com/news/latino/russia-disinformation-ukraine-spreading-spanish-speaking-media-rcna22843>
12. Buchholz K. (2023). Levada See 75 Percent of Russians Supporting War. *Statista*. Retrieved from <https://www.statista.com/chart/28436/support-for-war-in-ukraine-russians/>
13. Burkovskyi P. (2023). "Third World War is coming." Overview of the Russian media space in June 2023. Part 1. *Detector Media*. Retrieved from <https://en.detector.media/post/third-world-war-is-coming-overview-of-the-russian-media-space-in-june-2023-part-1>
14. Buzan B., Wæver O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge Press. Retrieved from <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/11/Buzan-Waever-2003-Regions-and-Powers-The-Structure-of-International-Security.pdf>

15. Deutsch J. (2022). Russia Has Taken Over Spanish-Language Airwaves on Ukraine. *Foreign Policy*. Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2022/02/09/russia-spanish-ukraine-media/>
16. European Commission. (2022). *EU's response to the war in Ukraine*. Retrieved from <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2772>.
17. Extracts from Putin's speech at annexation ceremony. (2022). *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/world/extracts-putins-speech-annexation-ceremony-2022-09-30/>
18. Faulconbridge G. (2023). Russian nuclear submarine test launches Bulava intercontinental missile. *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/world/europe/russias-new-nuclear-submarine-test-launches-bulava-missile-white-sea-2023-11-05/>
19. Gabuev A. (2023). Is Russia Shooting Itself in the Foot by Suspending the New START Treaty? *Carnegie Endowment for International Peace*. Retrieved from <https://carnegieendowment.org/politika/89131>
20. Gerring J. (2004). What Is a Case Study and What Is It Good for? *The American Political Science Review*. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/4145316>
21. Goncharenko O. (2023). The path to peace in Ukraine runs directly through Putin's red lines. *Atlantic Council*. Retrieved from <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/the-path-to-peace-in-ukraine-runs-directly-through-putins-red-lines/>
22. Harvard Law School. (2023). The Case Study Teaching Method. Retrieved from <https://casestudies.law.harvard.edu/the-case-study-teaching-method/>
23. Holland S., Tsvetkova M. (2019). U.S imposes new sanctions on Russia over Skripal poisoning. *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/us-usa-russia-sanctions-idUSKCN1US10C>

24. Hui Z., Xin L. (2022). US urged to come clean on bio-military activities as outcry grows after its ‘confusing, contradictory’ responses. *Global Times*. Retrieved from <https://www.globaltimes.cn/page/202203/1254634.shtml>
25. IAEA. (2023). *Nuclear safety, security and safeguards in Ukraine: 2nd Summary Report by the Director General*. Retrieved from: https://www.iaea.org/sites/default/files/22/09/ukraine-2ndsummaryreport_sept2022.pdf.
26. International Atomic Energy Agency (2022). *IAEA Inspectors Complete In-Field Verification Activities at Three Ukraine Locations, No Indications of Undeclared Nuclear Activities and Materials*. Retrieved from <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-inspectors-complete-in-field-verification-activities-at-three-ukraine-locations-no-indications-of-undeclared-nuclear-activities-and-materials>
27. Janadze E. (2022). The digital Middle East: Another front in Russia’s information war. *Mei@75*. Retrieved from <https://www.mei.edu/publications/digital-middle-east-another-front-russias-information-war>
28. Khalique R. (2022). China demands answers from US for ‘26 biolabs in Ukraine. *Anadolu Agency*. Retrieved from <https://www.aa.com.tr/en/americas/china-demands-answers-from-us-for-26-biolabs-in-ukraine-/2528207>
29. Mações B. (2023). Russia plan to blow up Zaporizhzhia nuclear plant has been “drafted and approved”. *The New Statesmen*. Retrieved from <https://www.newstatesman.com/world/europe/ukraine/2023/06/russia-plan-blow-up-zaporizhzhia-nuclear-plant-drafted-approved>.
30. Mckew M. (2017, September/October). The Gerasimov Doctrine. *Politico Magazine*. Retrieved from:

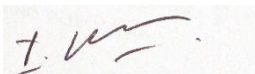
<https://www.politico.com/magazine/story/2017/09/05/gerasimov-doctrine-russia-foreign-policy-215538/>

31. Mearsheimer J. (1994). The False Promise of International Institutions. *International Security*, Winter, 1994-1995, Vol. 19, No. 3 (Winter, 1994-1995), pp. 5-49.
32. Mearsheimer J. (2014). Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault. *Foreign Affairs*. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>
33. Mellen R. (2023). Russia May Be Planning to Test a Nuclear-Powered Missile. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2023/10/02/video/russia-nuclear-missile.html?smtyp=cur&smid=tw-nytimesworld>
34. Neilan T. (2001). Bush Pulls Out of ABM Treaty; Putin Calls Move a Mistake. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2001/12/13/international/bush-pulls-out-of-abm-treaty-putin-calls-move-a-mistake.html>
35. Notte H. (2020). Russia and Ongoing Challenges to the Chemical Weapons Convention. *James Martin Center for Nonproliferation Studies*. Retrieved from <https://nonproliferation.org/russia-and-ongoing-challenges-to-the-chemical-weapons-convention/>
36. Notte H. (2023). The West Cannot Cure Russia's Nuclear Fever. *War on the Rocks*. Retrieved from <https://warontherocks.com/2023/07/the-west-cannot-cure-russias-nuclear-fever/>.
37. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2022, November 3). *Disinformation and Russia's war of aggression against Ukraine: Threats and governance responses*. Retrieved from <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/disinformation-and-russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-37186bde/#boxsection-d1e348>

38. Roosenbeek J. (2019). *Media and Identity in Wartime Donbas, 2014-2017*. University of Cambridge. Retrieved from https://www.cam.ac.uk/sites/www.cam.ac.uk/files/jon_roozenbeek_-_media_and_identity_in_wartime_donbas_2014-2017.pdf
39. Russian parliament votes to tighten ‘foreign agents’ law. (2022, June 7). *Al Jazeera*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2022/6/7/russian-parliament-votes-to-tighten-foreign-agents-law>
40. Russia-Ukraine Disinformation Tracking Center: 364 Websites Spreading War Disinformation And The Top Myths They Publish. (2023). *NewsGuard*. Retrieved from <https://www.newsguardtech.com/special-reports/russian-disinformation-tracking-center/>
41. Seibt S. (2022). China and QAnon embrace Russian disinformation justifying war in Ukraine. *France24*. Retrieved from <https://www.france24.com/en/europe/20220312-china-and-qanon-embrace-russian-disinformation-justifying-war-in-ukraine>
42. Sheftalovich Z. (2022). Full text of Putin’s mobilization decree — translated. *POLITICO*. Retrieved from <https://www.politico.eu/article/text-vladimir-putin-mobilization-decree-war-ukraine-russia/>.
43. SimilarWeb. (2023). *Analytics Stats RT.com*. Retrieved from <https://www.similarweb.com/website/rt.com/#overview>
44. Sinovets P. (2023). Fifty shades of red: where does Russia draw the line? *NATO Defense College*. Retrieved from <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1897> .
45. Sinovets P., Vicente A. (2022). Are nuclear weapons ineffective in deterring non-nuclear weapon states? The paradox of Russia’s war on Ukraine. *La Fondation pour la recherche stratégique*. Retrieved from

- https://www.researchgate.net/publication/368291992_Are_nuclear_weapons_ineffective_in_deterring_non-nuclear_weapon_states_The_paradox_of_Russia's_war_on_Ukraine
46. Smith-Spark L., Eschenko A., Burrows E. (2015). Russia was ready to put nuclear forces on alert over Crimea, Putin says. *CNN*. Retrieved from <https://edition.cnn.com/2015/03/16/europe/russia-putin-crimea-nuclear/index.html>
47. "The Military Doctrine of the Russian Federation" approved by Russian Federation presidential edict on 5 February 2010. (2010). *Carnegie Endowment for International Peace*. Retrieved from https://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf
48. The United Nations. (2022). *Ukraine: UN General Assembly demands Russia reverse course on "attempted illegal annexation"*. Retrieved from <https://news.un.org/en/story/2022/10/1129492>
49. Thompson, J., Graham T. (2022). Russian Government Accounts Are Using a Twitter Loophole to Spread Disinformation. *The Conversation*. Retrieved from <http://theconversation.com/russian-government-accounts-are-using-a-twitter-loophole-to-spread-disinformation-178001>.
50. Timothy Snyder: Playing the Victim, Testimony to the United Nations Security Council on Russian hate speech. (2023). *Ukrainian Jewish Encounter*. Retrieved from: <https://ukrainianjewishencounter.org/en/news/timothy-snyder-playing-the-victim-testimony-to-the-united-nations-security-council-on-russian-hate-speech/>
51. Troianovski A., Hopkins V. (2022). With Bluster and Threats, Putin casts the West as the Enemy. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2022/09/30/world/europe/putin-speech-ukraine-russia.html>

52. UN nuclear experts to inspect Russia's 'dirty bomb' allegations (2022). *Politico*. Retrieved from <https://www.politico.eu/article/ukraine-russia-vladimir-putin-un-nuclear-experts-to-inspect-russias-dirty-bomb-allegations/>
53. Wardle, C.&H. Derakshan. (2017). Information Disorder: Towards an interdisciplinary framework for research and policy making, Council of Europe report DGI (2017) 09. Retrieved from <http://tverezo.info/wp-content/uploads/2017/11/PREMS-162317-GBR-2018-Report-desinformation-A4-BAT.pdf>.
54. Wright T. (2023). Russia claims to have tested nuclear-powered cruise missile. IISS. Retrieved from <https://www.iiss.org/online-analysis/missile-dialogue-initiative/2023/10/russia-claims-to-have-tested-nuclear-powered-cruise-missile/>

A small, handwritten signature in black ink, appearing to be 'T. Wright', is located in the bottom left corner of the page.